

EESTI MAAÜLIKOOLI ZOOMEEDIKUMI KOGUD

KUJUNEMISLUGU JA ÜLEVAADE

EESTI MAAÜLIKOOL

Tartu 2009

Koostanud: Enn Ernits

Nõustanud: Mihkel Jalakas, Tõnu Järveots, Elbi Lepp ja Juhan Song

Fotod: Eha Järv, Tõnu Järveots, Kristel Kääpa, Kristiina Logatšova,

Tarmo Niine jt

Fotod töödeldud: Eha Järv ja Tiina Kivisäkk

Kaane kujundanud: Eha Järv

Toimetanud: Eha Järv

Küljendanud: Tiina Kivisäkk

Kaanel: paljusarvelise lamba kolju

Raamat on välja antud riikliku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud” grandide toel

ISBN 978-9949-426-61-4

© Eesti Maaülikool, Enn Ernits ja fotode autorid, 2009

SISUKORD

ZOOMEEDIKUMI KOGUDE KUJUNEMISLUGU.....	4
NORMAALSE JA VÖRDLEVA ANATOOMIA KOGU.....	7
Luud ja hambad	11
Muud naturaalpreparaadid	21
Mulaažid	23
Instrumendid	24
Trükised	24
Dokumendid, käsikirjad ja joonised	25
Fotod ja filmid	26
Dotsent Paul Saksa alakogu	26
Mitmekesist.....	27
PATOANATOOMIA JA PARASITOLOOGIA KOGU.....	28
Mittenakkavate haiguste makropreparaadid.....	31
Infektsioonhaiguste makropreparaadid	38
Parasiitide ja parasitaarhaiguste makropreparaadid.....	41
Väärarendite ja arenguhäirete makropreparaadid.....	43
Mikropreparaadid	43
Instrumendid.....	46
Käsikirjad ja dokumendid.....	46
Fotod.....	46
ORTOPEEDIA JA RAUTUSE KOGU.....	47
Kabja- ja sõrapreparaadid	48
Kabjarauad ja muud tarvikud	49
Rautamisriistad	50
Pilditahvlid	53
TEISTE VETERINAARDISTSIPLIINIDE KOGU.....	54
Instrumendid.....	54
Trükised.....	55
Käsikirjad ja dokumendid.....	56
Fotod, slaidid ja filmid.....	57
Professor Julius Tehveri alakogu	58
Mitmesugust.....	59
LISA 1. Anatoomia kogu eksootiliste imetajaliikide koljud.....	60
LISA 2. Patoanatomia kogus leiduvad hulkraksed parasiidid.....	60
KIRJANDUST KOGUDE KOHTA	62
NIMEREGISTER	63

ZOOMEEDIKUMI KOGUDE KUJUNEMISLUGU

Käesolevas teatmikus käsitletavad Eesti Maaülikooli Zoomeedikumi unikaalsed kogud paiknevad Tartus Kreutzwaldi 62 morfoloogia tiivas esimesel korrusel (ruumid M-22 ja M-24). Kogud võimaldavad süüvida veterinaarmeditsiini ajaloo ning mitme distsipliini õppimisse. Neil on Tartu veterinaarõppeasutuse pika ajaloo seondult suur kultuuriväärtus. Teadusetegijad leiavad kogudest vajalikku uurimis- ja võrdlusmaterjali. Eriti tarvilik on see arheoloogilistel kaevamistel leitud luude loomaliigiliseks identifitseerimiseks. Kogudega tutvumine laiendab huviliste bioloogilist ja meditsiinilist silmaringi. Teatmiku kasutaja saab vajalikku teavet kogude kujunemise ajaloo ja sisu kohta, et edaspidi Zoomeedikumi külastades süveneda huvipakkuvasse materjalisse juba valikuliselt. Teatmik ei asenda kogude kataloogi. Huvipakkuvat ainet võib leida Zoomeedikumist mujaltki, kuid see jääb käesolevas teatmikus puudutamata.

Praeguse Eesti Maaülikooli eelkäija oli Tartu Veterinaariakool, mis rajati 1848. aastal. Juba selle algusperioodil asuti õppetoolides looma eduka õppe- ja teadustöö tegemiseks vajalikke kollektioone. Õppeasutuse statuut nägi ette järgmiste kogude loomist:

- loomaanatoomia preparaadid,
- kirurgia- ja sünnitusabi riistastik,
- näidishobuseraudade ja -rakendite kogu,
- sööda-, ravi- ja mürktaimede herbaarium,
- raamatukogu.

Esimesed õppevahendid saadi Vilniuse Medikokirurgilisest Akademiast ja Kaasani ülikooli veterinaaria kateedrist nende likvideerimise järel. Akadeemia veterinaaria osakonna preparaadid kingiti 1843. aastal Tartu ülikoolile ja anti hiljem üle vastavatud veterinaariakoolile. 1873. aastal muudeti veterinaariakool Tartu Veterinaariainstituudiks. Sellega suurenes märgatavalt õppeasutuse eelarve, mis võimaldas hankida rohkem õppevahendeid. Eriti suureks paisusid kogud veterinaardistsipliinides, milles kasutati rohkesti näidismaterjali, nagu näiteks normaal- ja patoanatoomia.

Tartu Veterinaariainstituut lakkas olemast 1918. aastal, mil enamik varasid, sh üks Euroopa paremaid veterinaarraamatukogusid (ligemale 30 000 köidet koos

renessansiaegsete haruldustega) evakueeriti Saratovisse, kus nende baasil rajati peatselt uus õppeasutus.

Theatrum Zootomicum (1980. aastad)

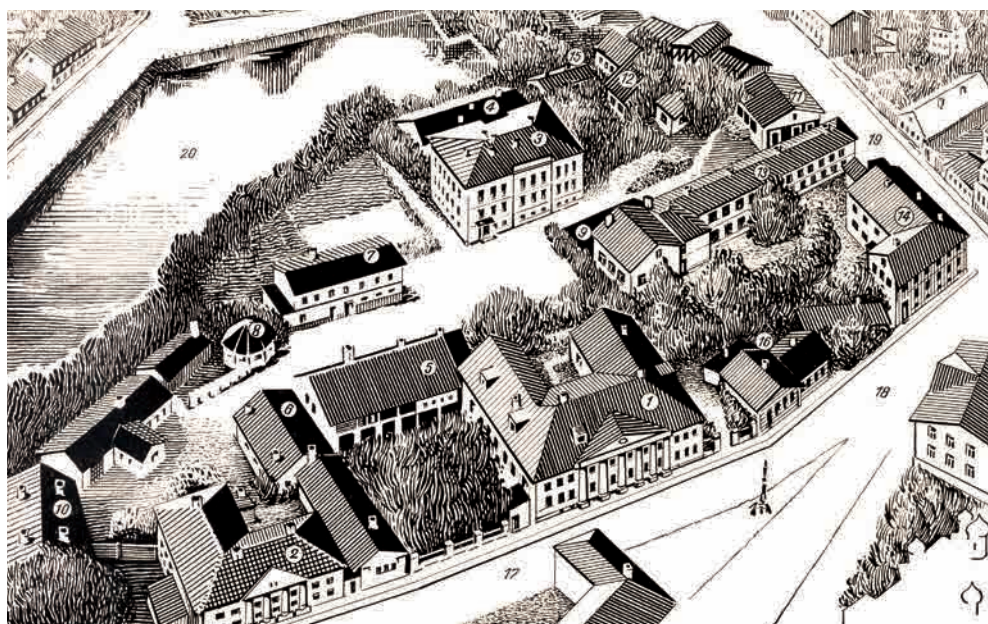
1919. aastal loodi Tartu ülikooli koosseisus loomaarstiteaduskond, mis viidi 1951. aastal üle vastasutatud Eesti Põllumajanduse Akadeemia (praeguse Eesti Maaülikooli) koosseisu. Aegade vältel on kogusid täiendatud pidevalt, ent palju preparaate on aja jooksul nii füüsiliselt kui ka moraalselt kulunud. Seepärast on nad sageli minema visatud, mõtlemata nende võimalikule ajaloolisele väärtusele. Teisalt on see vähemalt osaliselt olnud paratamatu ja õigustatudki.

Tänuväärne tegu on olnud õppetoolide ajaloolise väärtusega ainese edastamine Zoomeedikumi teiste veterinaardistsipliinide kogusse, samuti manala teele lahkunud veterinaarõppejõududele ja -arstidele kuulunud esemete ja kirjavara annetamine (isikute nimed avaldatakse allpool kogude ja alakogude lähemal käsitlemisel).

Tartu Veterinaariakooli õppekogud paiknesid alguses Tartu ülikoolile kuuluvas nn Akadeemilise Musse majas, mida esialgse omaniku perekonnanime järgi kutsutakse tänapäevalgi Bocki majaks (toonane Jaani tänav, praegu Ülikooli 16). Aastatel 1856–2000 asus Tartu veterinaariaõppeasutus Ülejõe linnaosas Narva maantee äärsel krundil. 1990. aastatel kolis Eesti Põllumajandusülikooli loomaarstiteaduskond tasapisi linna piirile Kreutzwaldi 62 valminud ruumidesse, kus ta töötab Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse instituudina tänaseni.

Zoomeedikumi kogusid on pidevalt hooldatud. Aastatel 1997–2002 eksisteeris tollases Eesti Põllumajandusülikooli loomaarstiteaduskonnas omaette üksusena anatoomia, patoanatomia ja ortopeedia kogude baasil moodustatud veterinaarmeditsiini muuseum, mida juhatas Velta Loka.

Aastatel 2006–2008 tegeldi riikliku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud” projekti raames Zoomeedikumi kogude põhjaliku inventeerimise, dokumenteerimise, korrastamise, arvutiandmebaasi loomise ja hoiutingimuste parandamisega kaasaja tasemel (projekti juht Enn Ernits). See töö jätkub edaspidigi. Zoomeedikumi kogudel on oma kodulehekül, mille kujundas üliõpilane Tarmo Niine. Selle aadress on <http://www.eau.ee/~anat/muuseum/>.

Tartu Veterinaariakooli, -instituudi ja Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonna hoonestik (1931. aasta aerofoto põhjal; J. Tehveri järgi): 1 – peahoone, 2 – direktorihoon, 3 – *Theatrum Zootomicum*, 4 – prepreerimishoon, 5 – kirurgiakliiniku statsionaar, 6 – kirurgiakliiniku maneež, 7 – sisehaigustekliinik, 8 – nn totrushaigetetall, 9 – väike-loomakliinik, 10 – veistehaiguste ja sünnitusabikliinik, 11 – õppesepikoda, 12 – bakterioloogijaam, 13 – loomatervishoiu ja piimahügieeni õppetooli hoone, 14 – füsioloogia õppetooli hoone (TÜ-perioodil loomakasvatuse kabinet), 15 – nakkushaigete loomade kliinik, 16 – teenijate elamud (aastail 1936–1938 ehitatud kliinikukorpuse kohal), 17 – Vene tänav, 18 – Narva (vahepeal Peterburi ja Leningradi) tänav, 19 – Staadioni (vahepeal Tallinna) tänav, 20 – Meltsiveski tiik

NORMAALSE JA VÕRDLEVA ANATOOMIA KOGU

Normaalse ja võrdleva anatoomia kogu on tekkinud koduloomade anatoomia, kogu loomariiki käsitleva võrdleva anatoomia ja zooloogia ning vähesel määral ka normaalhistoloogia õpetamisel ja uurimisel vajaminevatest preparaatidest ja muudest vahenditest. Osale neist on ajapikku jäänud alles vaid ajalooline väärtus, enamik on aga kasutatav nii õppe- kui ka teadustöös tänini.

Koduloomade anatoomia preparaatide kogu sai alguse Vilniuse Medikokirurgilise Akadeemia loomaanatoomia ehk zootoomia õppevahenditest. See sisaldas 34 luustikku, 64 koljut, 47 lihaspreparaati, 30 kusesuguelundite komplekti, 24 meeleorganit, 100 embrüoloogiapreparaati jm. Kas neist on midagi tänaseni säilinud, pole kahjuks teada, sest toonased inventariraamatud, kui neid üldse peeti, on ilmselt kaotsi läinud.

Vanimad dateeritud ja praeguseni säilinud esemed pärinevad 1853. aastast, nimelt inimese kõrva mullaž ja hobuse pronksskelett. Osa naturaalskelettidest (la-

Ludvigs Kundziņš

mav hobune, eesti maatõugu veis, lõvi jt) ning enamik imetajakoljusid on muretsetud enne 1917. aastat, kuid preparaatide kindlat valmistamisaastat pole enamikul juhtudel teada.

Tartu Veterinaariakoolis ja -instituudis õpetati peale koduloomade anatoomia ka zooloogiat ja võrdlevat anatoomiat. Esialgu tegid seda Tartu ülikooli õppejõud ning veterinaarõppeasutusel sellealased kogud peaaegu puudusid. Zooloogia õppevahenditena olid 1887. aastani kirjas üksnes 360 liblikapreparaati seitsmes klaaskastis ning prof Gustav Flori (1829–1883) poolt 1868. aastal muretsetud 45 õislooma- ja 25 teoliigi klaasmullažid. Mainitud preparaatide praegune asukoht on teadmata.

Aastatel 1887–1918 õpetas võrdlevat anatoomiat ja zooloogiat Tartu Veterinaariainstituudi professor Ludvigs Kundziņš (1855–1940), kes koostas kogu loomariiki hõlmava õppekollektsiooni. Selle inventariraamat on tänini tallel. Arhiivmaterjalist selgub, et enamik preparaate osteti Ida- ja Lääne-Euroopa naturaalidekauplustest. Rohkesti veeloomade esindajate preparaate telliti Napoli zoologiajaamast ja Berliini akvatooriumist. Osa preparaate valmistati kohapeal. Tänapäevaks on zoologia ja võrdleva anatoomia preparaatidest alles jäänud üsna vähe. Enamik selgroogsete loomade skelette (näiteks noore elevanti luud), koljusid ja kaavikuid evakueeriti koos kappide ja mikroskoopidega 1918. aastal Saratovisse, kus nad said peatselt rajatud zooveterinaarinstituudi õppevaradeks. Osa preparaate on aja jooksul hävinud. Toonaseid piirituspreparaate pole säilinud, skelettidest on alles vaid vähesed. Paremini on ajaproovile vastu pidanud imetajate koljud.

Tartu Veterinaariainstituudi anatoomia kogu (XIX sajandi lõpp; Tartu ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond, Fo Album 18: 8)

Teise maailmasõja järgsel perioodil hangitud luudest on dots Paul Saksa (1918–2007) juhendamisel monteeritud kaameli, pruunkaru, veise, toonekure jt skelettide. Luustike ja koljupreparaatide valmistamist jätkatakse tänaseni. Veresoonte ja

närvide topopreparaadid on teinud peamiselt aastail 1952–1969 vanemlaborant Amanda Sumberg, kes täiendas end sel alal Leningradi Veterinaariainstituudis prof Nikolai Bogdaševi käe all. Pärast Teist maailmasõda on tehtud ka kõik kuuseelundite ning südame ja veresoonte korrosioonpreparaadid. Osa säilikuid on valmistanud üliõpilased toonase Üliõpilaste Teadusliku Ühingu tegevuse raames. Neid on juhendanud prof Elmar Vau ning dotsendid Valentina Kärner ja Paul Saks.

Prof Elmar Vau üliõpilastega *Theatrum Zootomicum*'is (1960. aastad)

1980.–1990. aastatel selgitati dots Enn Ernitsa juhendamisel paljude muuseumipreparaatide päritolu ning täpsustati ja ajakohastati nende nimetusi. 1980. aastate teisel poolel varustati preparaadid masinkirjas nimelipikutega. Valmistati anatoomia ajaloo stendid, mis kajastasid morfoloogia arengut kiviajast alates. Need paigutati esmakordselt üles 1996. aastal Narva maantee õppehoones. Toonased nimelipikud asendati hiljem arvutikirjas olevatega. Samuti tehti 2002. aastal uued seinastendid.

Luupreparaate on valmistanud vanemlaborant Eha Järv ja üliõpilased tema juhendamisel. Selleks on hankinud terveid korjuseid, loomapäid või muid

kehaosi instituudi õppejõud Madis Aidnik, Vladimir Andrianov, Mihkel Jalakas, Mait Klaassen, Esta Nahkur, Paul Saks, Toivo Suuroja ja Rudolf Säre, samuti üliõpilased ja teised, sh Martin Alatsei, Ants Kavak-noorem, Ädu Leesment, Kadi Lilloja, Velta Lokk, Jaak Neerut, Paul Oherd, Peeter Piirits ja Joel Vesmes. Koljude loomaliigilist kuuluvust on 1980. aastatel aidanud määrata zooloogid Rein Kuresoo ja Andrei Miljutin.

Skelettide kollektsioon (2009)

Aastatel 2006–2008 toimetati riikliku programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud” grandit toetusel anatoomia kogu põhjalik inventeerimine, dokumenteerimine, andmebaasi loomine ja hoiutingimuste parandamine kaasaja tasemel. Sellesse töösse lülitusid Eha Järv ja laborant Tiina Kivisäkk. Säilikuid pildistasid Eha Järv ning üliõpilased Kristel Kääpa ja Kristiina Logatšova. Lektor Esta Nahkur täiendas museoloogiaalaseid teadmisi Giessenis Justus Liebigi ülikooli veterinaaranatoomia, -histoloogia ja -embrüoloogia instituudi anatoomiamuuseumis, millest võeti kohaldatult üle arvutikataloogikaardi vorm. Teadmisi omandati ka Eesti Tervishoiumuuseumis ja Eesti Loodusmuuseumis Tallinnas.

Anatoomia kogu on enamiku eksisteerimisajast paiknenud *Theatrum Zootomicum*’i (Vene 32) teise korruse ühes ruumis. 1993. aastal koliti Narva mnt 84 esimese korruse kahte ruumi, kust siirduti kolme aasta pärast Vene 38 selleks kohandatud

teise korruse ruumidesse. Praeguses asukohas on preparaadid alates 2001. aastast. Kogu sisaldab üle 500 naturaalpreparaadi, peale selle veel rohkesti teisi kultuuri- ja ajaloolise väärtusega materjale.

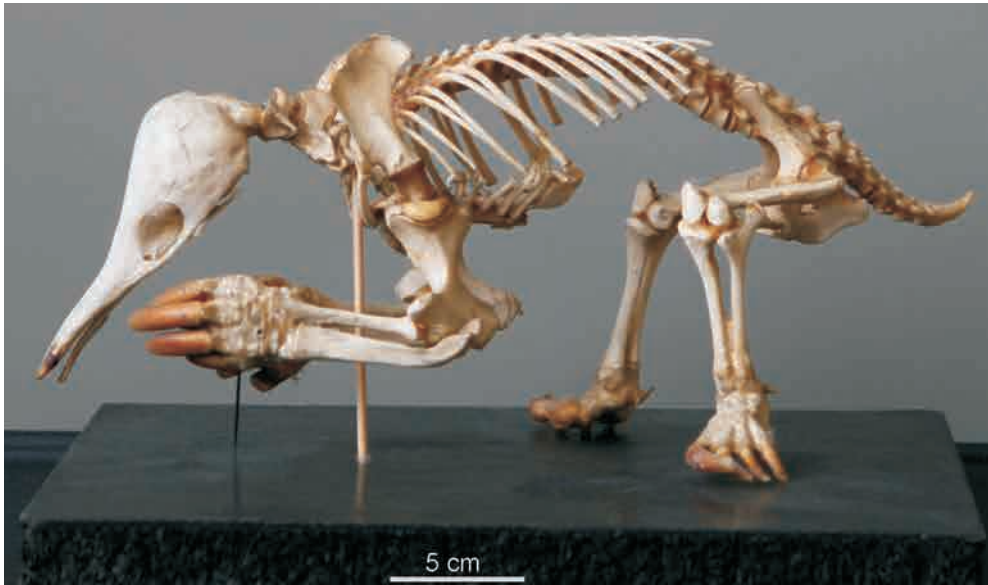
Luud ja hambad

Normaalse ja võrdleva anatoomia kogus leidub mitmesuguste selgroogsete skelette, koljusid, üksikluud ja hambaid.

SKELETID. Normaalse ja võrdleva anatoomia kogu preparaatidest annavad kõige terviklikuma ülevaate eri loomaliikidest aegade vältel valmistatud luustikud. Roomaja test leidub kogus ainult Kariibi mere saartelt pärineva kiilmännassabaleeguani (*Cyclura carinata*) tsaariaegne skelett. Mõnevõrra rohkem on linnude luustikke. Peale tavaliste kodulindude skelettide võib asjahuviline tutvuda valge-toonekure (*Ciconia ciconia*), hiireviu (*Buteo buteo*), soldataara (*Ara ambigua*) ja määratlemata luigeliikide (*Cygnus, sp.*) omadega. Tallinna loomaaiast pärineva soldataara korjusest valmistas 2005. aastal Eha Järve juhendamisel skeletipreparaadi Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpilane Ragne Uutsalu. Samal aastal tegi faasani (*Phasianus colchicus*) skeleti üliõpilane Ülle Gerz ja hiireviu luustiku E. Järv.

Kääbuskanade (*Gallus gallus domesticus*) luustikud

Sipelgasiili (*Tachyglossus aculeatus*) luustik

Kõige rohkem võib normaalse ja võrdleva anatoomia kogus leida i m e t a j a t e luustikke. Kõigepealt saab seal tutvuda meie traditsiooniliste koduloomade skelettidega. Koertest (*Canis familiaris*) on üks lühi- ja teine pikapealine. Anatoomia kogus on nelja hobuse (*Equus caballus domesticus*) skeletid. Sinna kuulub Tori tõu esiisa Hetmani (sünd 1886 Poolas) luustik. Selle pani 1980. aastal dots P. Saksa juhendamisel kokku üliõpilane Paul Oherd. Luustik laenati 1992. aastal loomakasvatusele Eesti Põllumajandusmuuseumis Ülenurmel, kus ta seisab tänini. Anatoomia kogus võib näha Inglismaal sündinud täku Duke of Scagglethorpe'i ühe silmapaistvama poja Doppelgängeri (sünd 1909) luustikku. Ühe hobuse skelett demonstreerib luude ja liigeste asendit lamamisel.

Huvi äratavad nelja koduveise (*Bos taurus domesticus*) luustikud. Üks neist kujutab tõutut väikest kasvu veist, sellist nagu peeti Eesti taludes möödunud sajandi algul. Ülejäänud esindavad meie kolme tuntud veisetõugu. Suhteliselt väheldane on ka eesti maatõugu veise skelett. Sellest erinevad mõõtmete poolest tunduvalt eesti punast tõugu rekordlehma Paaviku ja eesti mustakirju rekordlehma Luvva skelett. Esimese neist valmistasid 1967. aastal üliõpilased Anu Käärrik, Endel Pendin ja Olav Reivert prof Elmar Vau juhendamisel, teise aga 1981. aastal üliõpilased Jüri Pajusoo, Ain Starast ja Peeter Tõnurist dots Paul Saksa käe all.

Eesti ulukitest on aegade vältel valmistatud hundi (*Canis lupus*), rebase (*Vulpes vulpes*), pruunkaru (*Ursus arctos*), ilvese (*Felis lynx*), metskitse ehk kabrise (*Capreolus capreolus*) ja põdra (*Alces alces*) skelett.

Aksishirve (*Cervus axis*) luustik

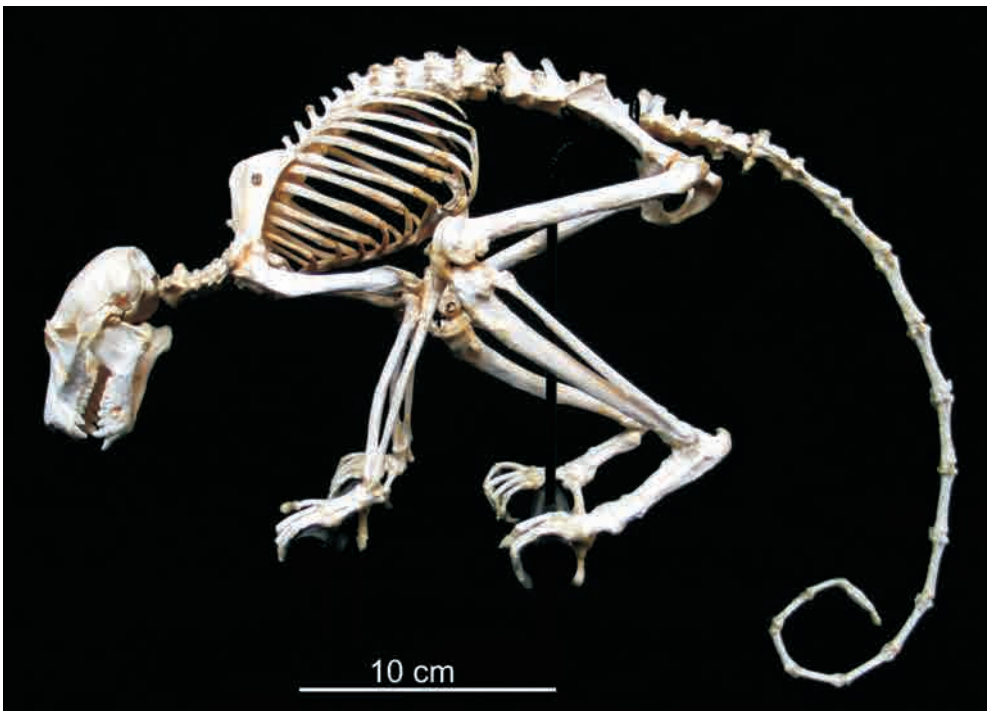
Haruldane on suhteliselt algelise kehaehitusega imetaja, austraalia sipelgasiili (*Tachyglossus aculeatus*) luustik, mis osteti 1892. aastal Hamburgist. Üle 20 aasta vanuse jaaguari (*Panthera onca*) korjuse kinkis 1889. aastal Tartu Veterinaariainsituudile Peterburi loomaia direktor. Lõvi (*Panthera leo*) luustiku muretses XX sajandi alguses dots Jakov Negotin. Vaataja tähelepanu pälvivad aksishirve (*Cervus axis*), kaelkirjaku (*Giraffa camelopardalis*) ja kaksküürkaameli (*Camelus bactrianus*) luustikud. Neist ainult viimane on valmistatud pärast Teist maailmasõda (1949), teised aga tsaariajal. Selle materjal olevat dots Paul Saksa sõnutsi saadud Tartus hukkunud tsirkuseloomal. Skelettide monteerimiseks on ette valmistatud dagestani tuura (*Capra cylindricornis*), kähriku (*Nyctereutes procyonoides*) ja otseloti (*Felis pardalis*) luud. Kogust ei puudu ka inimese (*Homo sapiens*) skeletid.

Kaelkirjaku (*Giraffa camelopardalis*) luustik

Bennetti känguru (*Macropus rufogriseus*) luustik

Hiidgalaago (*Galago crassicaudatus*) luustik

Inimpreparaadid on pärit samuti tsariajast. Naisterahva skeleti kohta liigub ringi jutt, et ta pärinevat ühelt Tartu Veterinaariainstituudi teenijalt.

Pole teada, millised skeletipreparaadid on Eesti Vabariigi perioodil monteeritud kahe maailmasõja vahel. Oletamisi kuulub nende hulka liigesesidemete abil kinnituv põhjapõdra luustik, sest on teada, et toonane anatoomia professor Hans Richter kavatsenud Soome-Lapist tuua asjaomast materjali. Nõukogude okupatsiooni perioodil on ulukimetajatest valmistatud teadaolevalt üksnes eespool mainitud karu luustik. Käesoleval aastakümnel on monteeritud 10 imetajaisendi skelett (tabel 1).

Tabel 1. XXI sajandil valmistatud imetajaskelletid

Loomaliik	Korjuse hankija ning hankimise aasta ja koht	Skeleti valmistaja ja valmistamise aasta
Benneti känguru (<i>Macropus rufogriseus</i>)	Esta Nahkur, 2004 Tallinna loomaaed	Tarmo Niine, 2006
Euroopa kobras (<i>Castor fiber</i>)	Jaak Neerut, 1998	Eha Järv, 2000
Guanako (<i>Lama guanicoe</i>)	Esta Nahkur, 2005 Tallinna loomaaed	Aleksandr Semjonov, Mihhail Sokolov, 2008
Hiidgalaago (<i>Galago crassicaudatus</i>)	Joel Vesmes 2001 Tallinna Loomaaed	Joel Vesmes, 2001
Jaapani makaak (<i>Macaca fuscata</i>)	Esta Nahkur, 2003 Tallinna loomaaed	Eha Järv, 2007
Metsnugis (<i>Martes martes</i>)	Esta Nahkur, 2006 Jõgevamaa	Eha Järv, 2007
Orav (<i>Sciurus vulgaris</i>)	Eha Järv, 2000 Harjumaa	Eha Järv, 2007
Põhjapõder (<i>Rangifer tarandus</i>)	Esta Nahkur, 2005 Tallinna loomaaed	Olev Uuk, 2007
Saarmas (<i>Lutra lutra</i>)	Mait Klaassen, 2007 Võrumaa	Eha Järv, 2008
Šoti mägiveis	Esta Nahkur, 2008 Matsalu	Olev Uuk, 2008

KOLJUD. Kalu esindab üksnes hariliku säga (*Silurus glanis*) kolju. Isend oli püütud Emajõesst ja preparaat valmistatud 1890. aastal. Kõik kogus olevad

l i n d u d e koljud pärinevad kodumaistelt liikidelt. Nende hulgas võib leida hüübi (*Botaurus stellaris*), tuuletallaja (*Falco tinnunculus*), kalakotka (*Pandion haliaetus*), kaljukotka (*Aquila chrysaetos*), kanakulli (*Accipiter gentilis*), metskuvitsa (*Scolopax rusticola*), mitme luigeliigi (*Cygnus, sp.*) jt omi.

Toonekure (*Ciconia ciconia*) kolju

Kogus on rohkesti imetajate koljusid, mis on eriti hammaste iseärasuste poolest olulised loomaliikide kirjeldamisel. Paraku on paljud koljud aja jooksul riknenud: kas on alalõualuu kaotsi läinud või on osa hambaid välja langenud. Kodumaistest imetajatest on meil euroopa muti (*Talpa europaea*), koduroti (*Rattus rattus*), metstuhkru (*Mustela putorius*), metssea (*Sus scrofa*), kähriku jt koljud. Palju koljusid kuulub üsna haruldastele ja eksootilistele liikidele (lisa 1). Nad on ostetud tsaariajal Lääne-Euroopa naturaalidekauplustest, enamasti kas Hamburgist, Hallest või Londonist. Kõige unikaalsemaks neist võib pidada viimati Tasmaanias nähtud ja praeguseks tõenäoliselt välja surnud kukkurhundi koljut. See on muretsetud 1893. aastal Londonist.

Huvipakkuvad on Läänemeres elavate loivaliste, nimelt viigri (*Phoca hispida*), hallhülge (*Halichoerus grypus*) ja habe hülge (*Erignathus barbatus*), samuti meie ainukese delfiinlase, pringli (*Phocoena phocoena*) peaskelett. Anatoomia kogus leiduvad kõigi meie koduloomade koljud, sh mitme koeratõu, nagu tiibeti mastifi, tiigerdogi ja bokseri oma. Eraldi kollektsiooni moodustavad Heinrich Eritsa hangitud 21 kassi koljut. Uunikumidena võib kogus näha 23-aastase Óoda-nimelise lehma ja kahe näoga vasika ehk lahknägukaksiku, teisi sõnu jaanusepea (*Diprosopus*) skeletti. Viimane kuulub õigupoolest väärarendite hulka.

ÜKSIKLUUD JA HAMBAD. Anatoomia kogus leidub rohkesti mitmesuguseid skeletiosi, nagu üksikud luud, jäsemete luud, terved selgrood jm. K a l u esindavad sinihai (*Carcharhinus glaucus*) markantsete hammastega lõualuud, mis on muretsetud 1970. aastatel.

Kogus leidub mitmesuguseid luid nii kodumaistelt kui ka eksootilistelt l i n d u d e l t ja i m e t a j a t e l t. Nimetagem siinkohas jaanalinnu (*Struthio camelus*), taa-

Kukkurhundi (*Thylacynus cynocephalus*) kolju

Kapibaara (*Hydrochaeris hydrochaeris*) kolju

Pringli (*Phocoena phocoena*) kolju

Kaeluspekaari (*Tayassu tajacu*) kolju

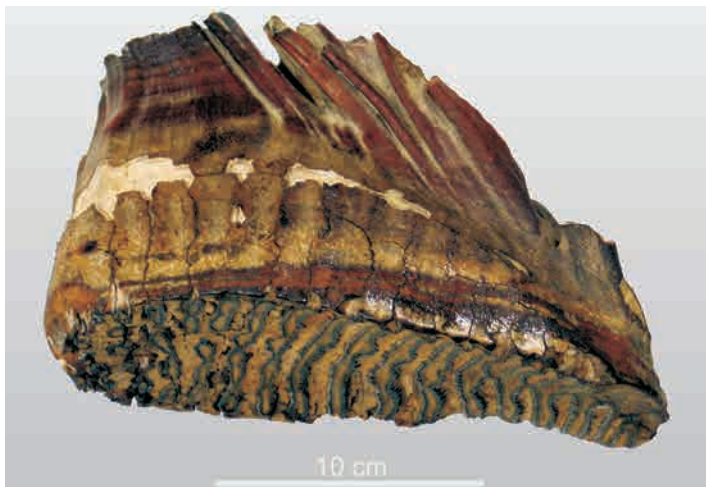
Muskusveise (*Ovibos moschatus*) kolju

piri (*Tapirus*, sp.), india elevandi (*Elephas maximus*), mägilamba (*Ovis ammon*), buhhaara hirve (*Cervus elaphus bactrianus*), guanaako (*Lama guanicoe*), kähriku (*Nyctereutes procyonoides*) jt luid. Võrdlevalt võib tutvuda koera, kassi, hobuse, sea, põdra, põhjapõdra, kodukitse ja veise kämbla- ning põialuude ristilõigetega, samuti kassi ja küüliku osteoloogiliste iseärasuste ja eri vanuses hobuste hammaste ristilõigetega. Eraldi kasti asub erinevates vanustes hobuste lõikehammaste komplekt. Rohkesti on keeleluid.

Ohtrasti on anatoomia kogus eri tõugu ja vanuses veiste ja põtrade, vähesel määral ka teiste mäletsejaliste puusaluid ja vaagnapõhju, mida on kasutanud Mihkel Jalakas ja vajab Esta Nahkur oma doktoritöö materjalideks. Nende seas on ka Tartus arheoloogilistel kaevamistel leitud üks XIV ja teine XV sajandist pärinev veise puusaluu. Kolleksioonis leiduvad ka eesli (*Equus asinus*) puusaluud koos reieluudega.

Anatoomia kogus on säilinud ka subfossiilsete imetajate luid ja nende fragmente, samuti hambaid. Kõik nad on hangitud enne 1918. aastat. Kahjuks on luude ja hammaste leiukohad teadmata. Veise eelkäijalt tarvalt (*Bos primigenius*) pärineb

suur koljukatkend sarvjätkega. Mitmesuguseid luukatkeid (atlas, õlavarreluu jt) ning hambaid pärineb mammutilt (*Mammuthus*, sp.). Viimaste hulgas saab näidata kaht purihammast ja üht suuremat võhafragmenti. Osa subfossiilseid luid ootab veel loomaliigilist määramist.

Mammuti (*Mammuthus*, sp.) purihammas

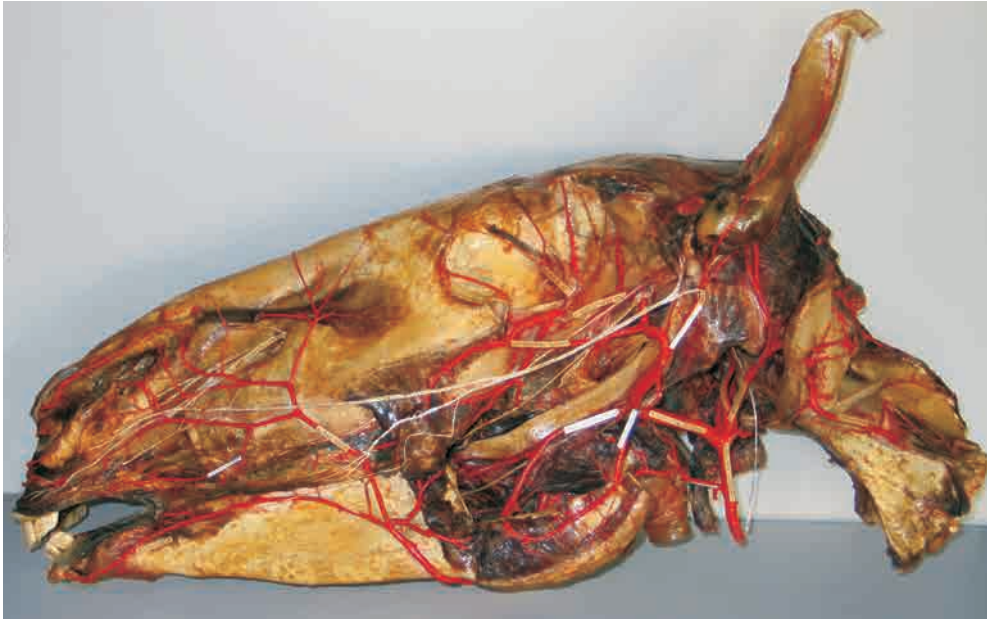
Muud naturaalpreparaadid

Anatoomia kogus on arvukalt nii üksikelundite kui ka elundsüsteemide ja ter-vikorganismide preparaate. Seal võib vaadelda siseelundeid, vereringeelundeid, närve jm.

SISEELUNDIPREPARAADID. Anatoomia kogus on palju koduloomade sise-organite preparaate. On nii seede-, hingamis- kui ka kuse-suguelundeid. Enamik on kuivpreparaadid, vähesel määral aga kaanetatud klaaspurkides hoitavad märgpreparaadid, nagu hane keel, kõri ja trahhea, kana siseelundid, isaskassi suguelundid, mitme loomaliigi trahheakõhred, trahhea bronhidega, veise mitmekambrilise mao seina tükid jm.

Väärtuslikud on neerude korrosioonpreparaadid. Huvi pakub täku suguti vaagnapõhja ja veresoontega.

VERERINGE- JA NÄRVIPREPARAADID. Kogus säilitatakse eri liiki koduloomade südameid, sh inimese ja hallhülge (*Halichoerus grypeus*) oma. Elundite hulgas leidub rohkesti lamba südameid, mis 1960. aastate algupoolel on oma uurimistööks valmistanud üliõpilane Jüri Raudik.

Hobuse pea veresoontega

Kogus on rohkesti koduloomade veresoonte ja närvide topograafilis-anatoomilisi ning korrosioonmeetodil valmistatud preparaate. Suur osa neist on valmistatud loomakehast, millel on välja prepareeritud närvid ja korrosioontehnikas veresooned (valmistamisaja ja valmistaja kohta vt lk 9). Osa preparaate kujutab endast pea korrosioonpreparaate või korrodeeritud veresooni kolju taustal. Kogus on oma koha leidnud ka üksikute elundite või elundsüsteemide (magu, maks, suguelundid) verevarustuse preparaadid. Mitu preparaati kajastab kabja verevarustust. Tsaariaega kuuluvad preparaadid, mis näitavad hobusel veresoonte asendit varbaluude suhtes.

MEELEELUNDITE PREPARAADID. Sellesse rühma kuulub ainult paar objekti: silmamuna essein, kõrva luulabürint ja lamba kuulmeluukesed.

Lehm Paaviku süda

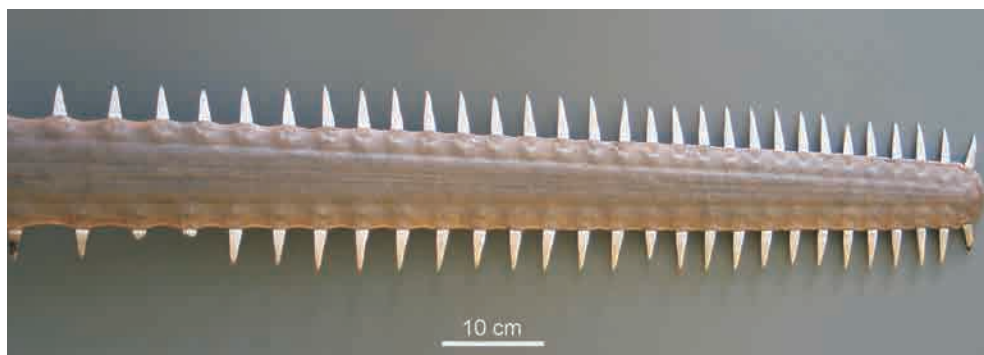
Sterleti (*Acipenser ruthenus*) topis

ÜHISKEHAKATTE PREPARAADID. Kogus leidub mõne kilpkonnalise (*Testudines, sp.*) seljakilp, samuti mägilamba, mingi hirvlase ja lakklamba (*Ammotragus lervia*) sarved koos otsmikuluudega. Siin leidub ka kabja- ja sõrapreparaate.

TERVIKLOOMAD JA KEHAOSAD. Kaladest leidub seal Läänemere vesikon-naski elava sterleti (*Acipenser ruthenus*) topis ning mitu Peipsist püütud tavalise haugi (*Esox lucius*) pead. Vaatamisväärsuseks on 1950. aastatel prof Rudolf Säre poolt kingitud hariliku saagrai ehk saagkala (*Pristis pectinatus*) omapärane ninamik, samuti leetmöiraahvi (*Alouetta seniculus*) pea. Klaaspurkides hoitakse lamba varvast varbavahenäärme demonstreerimiseks, hobuse eesjalga lisavarbaga jt preparaate. Tinglikult võib käsitletavasse rühma paigutada siidiussi (*Bombyx mori*) kookoni, mis pärineb tsaariajast.

Mulaažid

Anatoomia kogu üks vanemaid preparaate on aastanumbrit 1853 kandnud inimese kõrva mulaaž. 1930. aastate alguses on valmistatud tänini säilinud matriit-side abil veise ja lamba mao ja peensoole limaskestast mulaažid, mis on seotud Elmar Vau doktoritööga. Ülejäänud mulaažid on aegade vältel hävinud või osutunud väärtusetuteks (vt Ernits 1993: 35–36).

Saagrai (*Pristis pectinatus*) ninamik

Instrumentid

Anatoomia kogus leidub ligi 40 instrumenti, mida on kasutatud aegade vältel anatoomiaalases uurimistöös. Neist osa riistu on tsaariaegsed, sh pronksist apteegikaalud ja vihid, prepareerimissaag, puidust katsutistatiivid, pronksist prepareerimiskausid, hobuse tõstmise rakmed jt. Täpsemini on dateeritav vaid 1903. aastal Peterburis valmistatud 2,5-liitrise mahuga piiritusepudel.

Paljusid instrumente pole võimalik täpsemini dateerida kui „valmistatud enne 1940. aastat”. Nende hulgas on huvipakkuvad Ernst Leitz'i firma mikroskoop, binokkelprillid, prepareerimissaed, korjusepukid, metallkorpusega 150–200-ml-se mahuga süstlad ja pöördstatiiv.

Säilitamisväärsed tulevastele põlvedele on ka nõukoguaegsed esemed, nagu prepareerimislup (1950. aastast), puust korpusega plaatfotoaparaat (1979) ning enne 1980. aastat valmistatud prepareerimisprillid laubavalgustiga ning skalpelli teritamise rihm ja luisukomplekt.

Trükised

Anatoomia kogus on arvel üle 1000 trükise. Kõigepealt väärib märkimist peamiselt saksa- ja venekeelne erialakirjandus XIX sajandi lõpust ja järgmise aastaja algusest, näiteks Wilhelm Ellenbergeri ja Hermann Baumi kolmeköiteline hobuse topograafilise anatoomia käsiraamat (Berliin, 1893–1897) ning Reinhold Schmalzi mitmeköiteline hobuse anatoomia atlas (Berliin, 1920. aastad). Väärtuslik on saksakeelne 11-köiteline veterinaarmeditsiini ja loomakasvatuse entsüklopeedia, mis ilmus Viinis ja Leipzigis aastatel 1885–1894. Anatoomia kogus võib leida kõigi koduloomade anatoomia õppejõudude koostatud erialaseid raamatuid alates nõukogude okupatsiooni perioodist.

Eriti materjalirohke on prof Elmar Vau väikesemahuliste trükiste alakogu, mille moodustavad üle 900 dissertatsiooni, väitekirjareferaadi ja -separaadi ning ajaleheväljalõike. Trükised on temaatilis-alfabeetiliselt järjestatult paigutatud 22 mustast materjalist valmistatud kastikesse. Kirjandus pärineb aastatest 1902–1968, kusjuures töid XX sajandi kahest esimesest kümnendist on suhteliselt vähe.

Asjaomases alakogus leidub kirjatöid paljudes Euroopa keeltes, sh näiteks ka läti, ungari ja serbia keeles. Põhiosa kogust moodustavad veterinaarmorfoloogiat käsitlevad uurimised, mis on jaotatud elundkondade kaupa. E. Vau kogus leidub ka konverentsikavasid ning kirjutisi õppe- ja uurimismetoodika ning tapmistehnika ja rituaaltapmise kohta. Ei puudu bioloogia ja veterinaarmeditsiini kliinilisi distsipliine käsitlevad ning isegi üksikud antropoloogia- ja rahvaluulealased kirjutised. Kogu teeb hinnaliseks tõik, et see sisaldab ka Tartu veterinaaranatoomide Hans Richteri (1880–1946) ja E. Vau kirjutisi. Huvipakkuvaid trükiseid leidub ka dots Paul Saksa alakogus (vt lk 26).

Dokumendid, käsikirjad ja joonised

Anatoomia kogust võib leida rohkesti eriaegseid dokumente, käsikirju ja fotosid. Lõviosa neist pärineb nõukogude perioodist.

DOKUMENDID. Üldist laadi ürikute hulka kuuluvad anatoomia institutsiooni koosolekuprotokollid, aruanded, tööpäevikud, varade inventuuri aktid, kirjad jm. Neist vanim on zooloogia ja võrdleva anatoomia kogu nõorraamat, mida on täidetud aastatel 1858–1916. Nõukogudeaegset õppetöökorraldust kajastavad õppejõudude koormustabelid, ajajaotusplaanid, kuuaruanded, kontrollküsimused jm. Toonasest teadustööst jutustavad õppejõudude ja üliõpilaste teadustööprotokollid ja -aruanded, Üliõpilaste Teadusliku Ühingu anatoomia ja histoloogia ringi dokumendid, prof Elmar Vau bibliograafiad jm.

KÄSIKIRJAD JA ORIGINAALJOONISED. Anatoomia õppejõudude koostatud teadus- ja õppekirjanduse käsikirjad pärinevad põhiliselt alates 1940. aastast. Eelmisest aastakümnest on teada üks anatoomia loengute konspekt, paar kausta erialakirjanduse refereeringuid ja üliõpilase Heinrich Eritsa auhinnatöö (1939) kassi vaagna kohta. Ühtekokku on köidetult või köitmata kujul säilinud poolsada üliõpilaste teadustööd nii anatoomia kui ka veterinaarmeditsiini ajaloo vallast. Lisaks võiks huvi pakkuda prof Julius Tehveri teravalt kriitiline retsensioon (1943) prof Elmar Vau avaldatud kirjatööde kohta. Kogus leidub ka jooniseid õpivahendite illustreerimiseks (vt ka dots Paul Saksa alakogu, lk 26–27).

Fotod ja filmid

Anatoomia kogus säilitatakse mitmesuguseid foto- ja filmimaterjale.

FOTOD, NEGATIIVID JA RÖNTGENIPILDID. Eri aegadel on korduvalt pildistatud õppeasutuse anatoomiamuuseumi ja anatoomia õppejõude, eriti prof Elmar Vaud, dots Paul Saksa ja dots Valentina Kärnerit. On tehtud teadusfotosid kodulindude ja -imetajate luudest ning siseelunditest. Kogusse on talletatud üle 200 foto, 17 fotonegatiivi (osa klaasalusel) ning 230 röntgenipilti. Fotosid on ka dots Paul Saksa alakogus.

Lisaks leidub kogus sadu must-valgeid tselluloid- ja klaasnegatiive (6 × 9 cm), mis kujutavad tõenäoliselt 1920. aastatel anatoomia-, histoloogia- ja embrüoloogia kirjandusest maha pildistatud illustratsioone.

FILMID. Arvel on vanemlaborant Asta Niinemetsa tehtud videofilm (koopia DVD-l) 1990. aastate teisest poolest. See käsitleb Eesti Põllumajandusülikooli anatoomia õppetooli, sh dots E. Ernitsat kogudest kõnelemas ning dots P. Saksa ja E. Järve arheoloogilisi luuleide määramas.

Dotsent Paul Saksa alakogu

Dotsent Paul Saksa alakogu, mille kinkisid Zoomeedikumile ta sugulased Ellen Kivilo ja Malle Lunter, koosneb trükistest, mõnest käsi- ja aukirjast ning arvukatest joonistest.

TRÜKISED. Alakogus leidub üle 200 raamatu peamiselt morfoloogia vallast, kuid seal on mõnel määral kirjandust ka teiste veterinaardistsipliinide alalt, samuti keelesõnastikke ja -õpikuid. Trükisõna on peamiselt eesti, saksa ja vene keeles, ent sealt võib leida teoseid ka inglise, prantsuse, tšehhi, läti jmt keeles. Vanim teos pärineb aastast 1853 ja uusim 2006. aastast. Alakogusse kuulub nii omanikueksliibrisega kui ka autoripühendusega teoseid.

KÄSI- JA TÄNUKIRJAD. Alakogus on kaks käsikirja veterinaarhariduse vallast ja rida entsüklopeediaartikleid loomade anatoomia alalt. Seal leidub paar tänukirja dots Paul Saksale ja Eesti Põllumajandusülikooli teenetemedali tunnistus.

FOTOD. Dots Paul Saksa alakogusse kuulub 259 fotot ning 26 kujutist virtuaalsel kujul 1960.–1980. aastatest.

ORIGINAALJOONISED. Dots Paul Saksa alakogu kõige suurema ja väärtuslikuma osa (veidi alla 500) moodustavad illustratsioonid koduimetajate ja -lindude anatoomia alastele õpivahenditele alates 1960. aastatest. Nende autoriteks

on sagedamini Eha Järv ja Harles Pilter, harvem Meeri Juurup ja Laine Kodres. Paljude jooniste autorlus jääb paraku teadmata.

Mitmekesist

Anatoomia kogus leidub veel mitmesuguseid säilikuid, mida saab liigitada näitvahendite, mööbli ja tarbeesemete hulka.

NÄITVAHENDID. Kogus leidub nii käsitsi joonistatud kui ka trükitud õppevõi selgitusvahendeid. Arvele on võetud 31 suureformaadilist käsijoonist, mis kujutavad sagedamini hobuse, harvem veise keha ehitust: lihaseid, veresooni, närve, kubemekanalit jm. Vaid üks joonis kujutab koera elundeid. Kolmandik jooniseid on signeeritud. Kõige vanemad neist joonistas 1916. aastal Tartu Veterinaariainstituudi üliõpilane Boriss Vassiljev, nimelt hobuse kaela ja kere lihased. 1930. aastate lõpul on oma nimega jooniseid varustanud loomaarst kunstiandeline Erich Hanko (sünd 1912) ja 1949. aastal kunstnik Harles Pilter (1921–?).

Anatoomia kogus võib leida 8 säilikut suureformaadilisi trükijooniseid, mis on mõeldud peamiselt koduloomade siseelundite tundmaõppimiseks. Nende seas on üks mapp hobuse kehaehitust kujutava viie värvijoonisega. Huvi pakub kaheksa järjest eemaldatava kihiga hobuse anatoomia pilditahvel. Kõik trükijoonised pärinevad tsaariajast. Siinkohal nimetame ka enne 1940. aastat koostatud õppepilditahvlite kartoteeki 577 süstematiseeritud kaardiga.

MÖÖBEL. Muuseumivaraks on muutunud mitut õppejõudude põlvkonda teinendanud Alexander Martin Lutheri vabrikus valmistatud mööbligarnituur, mille hulka kuuluvad pealt rulooga kaetav omapärane kirjutuslaud, pöördtool, aktidekapp ja kapp kirjutusmasina jaoks. Garnituuri täiendab tsaariaegne seinakell.

TARBEESEMED. Kogus leidub mitmesuguseid vanu õppeasutuse kasutuses olnud tarbeasju, nagu telefon, saapapuhastushari (kasutati veel vähemalt 1960. aastatel), kirjutusmasin *Urania-Piccola*, laualambid, köitepress jt.

MUID ESEMEID. Anatoomia kogu üks vanemaid esemeid on, nagu eespool märgitud, Peterburi meistri V. Spangenbergi poolt 1853. aastal valmistatud hobuse pronks skelett, mille kinkis meie õppeasutusele Peterburi Teaduste Akadeemia tegevliige Alexander Theodor v. Middendorff (1815–1894). Alakokku on sattunud ka üks ilmselt korporantide poolt kasutatud relv – rapiir.

PATOANATOMIA JA PARASITOLOOGIA KOGU

Patoloogilise anatoomia ja parasitoloogia kogu sai alguse likvideeritud Vilniuse Medikokirurgia Akadeemia ja Kaasani ülikooli veterinaaria osakonna omadest. 1849. aastal võeti neile kuulunud preparaate Tartu Veterinaariakoolis arvele vastavalt 458 ja 77. Osa preparaate saadi kingituseks õppejõududelt, kohalikelt mõisnikelt ja teistelt isikutelt. Näiteks kinkis 1849. aastal prof Peter Jessen 14 ja prof Friedrich Brauell 10 zoopatoloogiaalast preparaati ning Reola mõisnikult saadi kahepealise vasika eeskeha.

Kogu on aegade vältel rikastanud kõik asjaomaste distsipliinide õppejõud. Eriti silmapaistev oli Tartu Veterinaariainstituudi perioodil püsipreparaatide valmistamisel prof Johann Waldmann (1856–1922). Säilinud on ka prof Ernest Pauli (1872–1941) valmistatud preparaate. Olulise osa kogust moodustavad prof Vassil Ridala (1906–1985) juhendamisel muretsatud patopreparaadid, sh arvukad konkremendid. Dots Valentina Kärneri (1926–1986) osalusel valmistati palju kasvaja preparaate. Ühel või teisel viisil on kogu kujunemisloos osalenud ka professorid Eizens Zimmers (1843–1906), Michael Hobmaier (1886–1969), Nikolai Koslov, dots Elbi Lepp, lektor Tõnu Järveots jt. Kahjuks jäävad konkreetsete püsipreparaatide hankijad ja valmistajad enamasti teadmata. 1918. aastal evakueeriti väärtuslikumad preparaadid Saratovisse. Palju preparaate purustasid sõdurid Teise maailmasõja ajal. Halvasti on mõjunud ka preparaate korduv ümberpaigutamine ühest ruumist või hoonest teise.

Patoanatomia ja parasitoloogia kogu paiknes alates 1856. aastast *Theatrum Zootomicum*'i esimesel korrusel, kuid viidi 1980. aastate algupoolel keskküttesüs-

Johann Waldmann

teemi reguleerimatusse tõttu Eesti Põllumajanduse Akadeemia metsandusmajja, kus teda hoiti ligemale kümme aastat. 1993. aastal transporditi kogu Narva mnt 84 esimesele korrusele, kust toodi 2001. aastal praegusesse asukohta.

Tartu Veterinaariinstituudi patoloogilise anatoomia kogu. XIX sajandi lõpp (Tartu ülikooli raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond, Fo Album 18: 11)

Väärtuslikku patoloogilise anatoomia kogu on kõrgelt hinnatud väljaspool õppeasutuse seinu. Nii sai see 1921. aastal Eesti arstide esimese kongressi ajal korraldatud näitusel audiplomi, 1938. aastal Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel suure kuldmedali ning 1955. ja 1956. aastal Tartu rajooni põllumajandusnäitustel esikohadiplomi.

1990. aastatel ja käesoleva aastatuhande alguses renoveeris, täiendas ja kataloogis patoanatomia kogu preparaate toonase loomaarstiteaduskonna veterinaarmeditsiini muuseumi juhataja Velta Lokk. Aastatel 2006–2008 toimetati kogu inventeerimist, dokumenteerimist, veebiandmebaasi loomist ja hoiutingimuste parandamist kaasaja tasemel. Seda on teinud Tõnu Järveots, Tiina Kivisäkk ja Juhan Song. Preparaate pildistasid lektor T. Järveots ja üliõpilane Tarmo Niine.

Eesti arstide esimese kongressi ajal korraldatud näituse audiplom (1921)

Mittenakkavate haiguste makropreparaadid

Patoanatomia kogus leidub üksikute normaalanatomia (karu neer, pardi laulukõri jt) ning kalade preparaate kõrval üle 2000 haigusliku muutuse makropreparaadi. Siinkohal antakse ülevaade mittenakkuslike sise-, kirurgiliste ja günekoloogiliste haiguste puhustest muutustest. Peale kodulindude ja -imetajate on üksikjuhtudel patoloogilist materjali võetud ka tuvilt (*Columba, sp.*), papa-goilt (*Psittacus, sp.*), metskitselt (*Capreolus capreolus*), merisealt (*Cavia porcellus*), rebaselt (*Vulpes vulpes*) jmt.

Narva mnt väljapanek (1990. aastad)

PÓLETIK. Paljusid haigusi iseloomustavad kudede ja elundite põletikulised muutused, mis on loomaliigist sõltumata ühised paljude haiguste puhul. Seepärast on patoanatomia kogus rohkesti asjaomaseid preparaate. Näiteks on talletatud eri maopõletike vorme: fibrinoosne (verekiudnikku sisaldav), flegmonoosne, haavandiline, katarraalne, katuline, krupoosne, kärbuslik, mädane ja verine gastriit (*gastritis¹ fibrinosa, phlegmonosa, ulcerosa, catarrhalis, diphtheritica, crouposa, necrotica, purulenta et haemorrhagica*). Soolte puhul lisanduvad põletikuvormide-

¹ Elundite põletike ladinakeelsed nimetused moodustatakse organite kreekeelsest nimetus-
test *itis*-liite abil, nt *gastritis* 'maopõletik', *salpingitis* 'munajuhapõletik', *arthritis* 'liigesepõletik'.
Eranditeks on *pneumonia* 'kopsupõletik' ja *angina* 'kurgupõletik'.

Praegune väljapanek (2009)

Valge tähniline neerupõletik (*nephritis maculosa alba*) vasikal

na veel follikulaarne (*follicularis*) ja muundkärbuslik (*gangraenosa*). Sellega vormirohkus ei piirdu. Olgu siinkohal esitatud näidetena gangrenoosne kopsupõletik (*pneumonia gangraenosa*), verine nekrotiseeruv neerupõletik (*cystitis haemorrhagica necroticans*), mulgustav haavandiline kusepõiepõletik (*urocystitis ulcerosa et perforativa*), mädane sisekõrvapõletik (*otitis interna purulenta*), tüükaline südame-sisekestapõletik (*endocarditis verrucosa*), juustundlik bronhopneumoonia (*bronchopneumonia caseosa*) jne, jne.

Huvipakkuv on südamepauna fibrinoosse põletiku (*pericarditis fibrinosa*) preparaad. Sel puhul katab pau-

Soolesissetuppumus (*invaginatio intestini*) koeral

Kogus on mädaprotsesside näideteks preparaadid kopsümädanikust (*abscessus pulmonis*), mädanikulisest kopsupõletikust (*pneumonia abscedens*), apostematoossest neerupõletikust (*nephritis apostematosa*) ja ülalõualuu-urke empüemist (*empyema sinus maxillaris*).

VÄÄRASTUS. Patoanoomia kogus leidub rohkesti sigade ägeda toksilise maksaväärastuse (*hepatodystrophia toxica acuta*) preparaate. On kogutud materjali rasv- ja parenhümatoosse düstroofia (*dystrophia² adiposa et parenchymatosa*), eriti aga hüalinoosse lihasdüstroofia kohta (*myodystrophia hyalinosa*) kohta. Viimatimainitud muutusega preparaadid on omal ajal valmistatud mustkusesuse (*myoglobinuria*) all kannatavate hobuste skeleti- ja südamelihasest, samuti valgelihastõbe põdevatelt lambatalledelt. On

² Kogus on düstroofia enamasti nimetuse *degeneratio* all.

na lambavilla meenutav kiht, mistõttu südant nimetatakse hatussüdameks (*cor villosum*). Üksikuid preparaate leidub ebakilelise põletiku kohta (*inflammatio pseudomembranacea*). Seroosne põletikunõre sisaldab üsna sageli ka verekiudnikku, mispuhul on tegemist serofibrinoosse põletikuga (*inflammatio serofibrinosa*). Eriline põletikuvorm on hobustel esinev krooniline moonutav kannaliigesepõletik (*tarsitis deformans chronica*), mida tunatakse jänesepätka nimetuse all.

Kergeim vorm on seroosne põletik (*inflammatio serosa*), mistõttu selle näiteid leidub kogus harva. Seevastu on rohkesti mädapõletike preparaate. Nende hulka kuuluvad ka mädanik (*abscessus*), aposteem (*apostema*) ja mädakogum (*empyema*).

Veresoon-rasvkudekasvaja (*haemangioliipoma*) (E. Paukulis, 1913)

ka neeruväärastusega preparaate. Haruldane on luudüstroofia (*osteodystrophia*) näidispreparaat.

Sarvdüstroofia alaliigiks on nahasarv (*cornu cutaneum*), mille preparaate võib näha ka kogus. Veistelt on saadud patomaterjali (*melanosis*), samuti südamerasvumise (*adipositas cordis*) kohta.

Rohkesti on mineraaldüstroofiate preparaate, sh kuklataguse sideme, sooleseina, neeru, kopsu, aordiseina ja käbinäärme lubjastumist (*calcificatio*) ning soolekinniti, munandi, lümfisõlmede ja aordiseina kivistumist (*petrificatio*). Lehmadel on täheldatud kroonilist või krupoosset kivistuvat emakapõletikku (*endometritis chronica petrificans*).

Arvukalt on kogutud konkremente (*concrementa*), mille hulgas leidub süljekive (*sialolithi*), soolekive (*enterolithi*), sapikive (*cholelithi*), kõhunäärmekive (*pancreatolithi*), neerukive (*nephrolithi*), kusekive (*urolithi*) ja smegmakive (*lithi smegmatici*). Hulgaliselt on säilitamisel kana munajuhast pärinevaid konkremente (*concrementam oviductus*). Arvukalt leidub pulstikke, mille seas saab eristada taimekiududest ja loomakarvadest koosnevaid (*phyto- et zootrichobezoares*).

Suguti kasvavad (*neoplasmata penis*)

Maksamustumus (*melanosis hepatis*)

KÄRBUS. Kogus saab tutvuda elundite kärbuse (*necrosis*) püsipreparaatidega. Rohkesti esineb maksa- ja pankrease-, kuid ka neelu-, soolte, kopsu, munandi, udara jt organite haigestumist, näiteks söögitoru seina kudede nekroosi vöörkehaga ummistuse tagajärjel. Täkkudel esineb kastratsioonijärgset seemnevädikärbust (*necrosis*

Pehme südamesisekesta-sidekudekasvaja
(*fibroma endocardii molle*)

millega on kaasnenud veresoone laienemine (*aneurysma et thrombus praemuralis verminosus a. mesentericae cranialis*) jpt. Samuti on preparaate verehüübimise kohta südameõones, nt kopsutüveklapi tromboos (*thrombosis valvae trunci pulmonalis*) ning veenipõletik samaaegse trombi tekkega (*thrombophlebitis*). Tromboosiga üsna sarnane nähtus on emboolia (*embolia*), nt kopsuarteris.

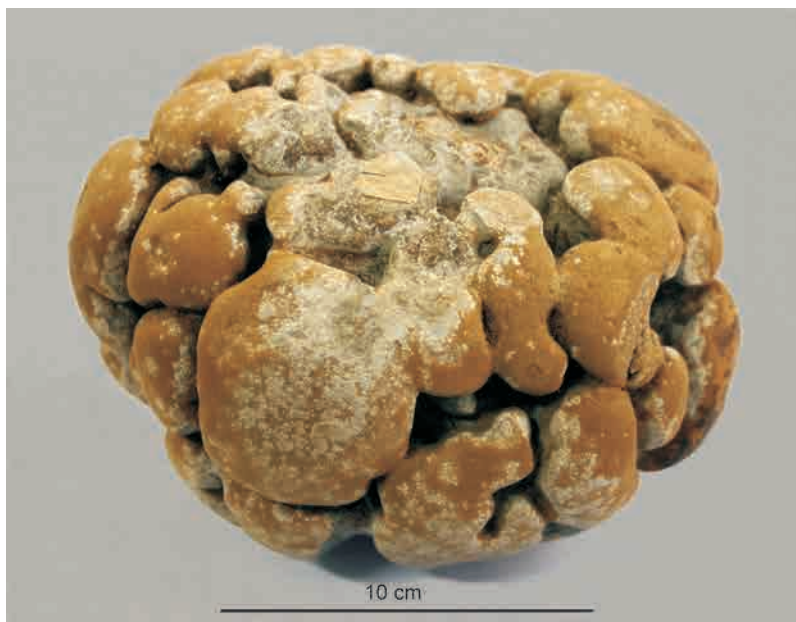
Patoloogia kogus leidub mitu preparaati, mis kujutavad endast neeru- või põrnainfarkti (*infarctus renis et lienis*). Püsipreparaadid täiendavad teadmisi ka teiste elundite (käärsool, kops, neerumanus ja munand) infarktides. Nende seas on nii valget ehk isheemilist kui ka punast ehk hemorraagilist infarkti.

Arvukalt on preparaate verevalumite (*haemorrhagiae*) kohta kõikvõimalikes elundites. Mitmel juhul on eristatud vermeid ehk juttverevalumeid (*ribices*), täppverevalumeid (*petechiae*), tähnverevalumeid (*ecchymoses*) ja verimuhku (*haematoma*). Verejooksude näiteks on verisüdamepaun (*haemopericardium*).

KOEVEDELIKUHÄIRED. Patoanatoomia kogus on tallel üksikuid tursepreparaate, nagu keeleturse (*oedema linguae*) pitsumuse tagajärjel ning mitu vesineeru (*hydronephrosis*) ja hobuse vesipea (*hydrocephalus*).

funiculi spermatici post castrationem). Rohkesti on valmistatud preparaate roiskkärbusliku põletiku kohta, üksikutel juhtudel on diagnoositud ka roiskkärbus (*gangraena*) iseseisvalt, nimelt keeles, rasvikus ja imetis.

VERERINGEHÄIRED. Patoanatoomia kogus on mitu näidispreparaati maksa kroonilise venoosse liigveresuse (*hyperaemia venosa chronica hepatis*) ja paar näidet põrna liigveresuse (*hyperaemia venosa chronica lienis*) kohta. Rohkesti preparaate on tehtud tromboosi (*thrombosis*) demonstreerimiseks. Kollekttsioonis võib vaadelda niudesoole-käärsoole arteri ummistavat hüüvist ehk trombi (*thrombus obturans a. ileocolicae*), solkmevastsetest põhjustatud soolekinnitiarteri seinamanust hüüvist,

Kivi (*concrementum*)

KOHASTUMISPROTSESSID. Asjaomases kogus on palju preparaate elundite suurenemise ja vähenemise kohta kohastumuslike ja kompensatoorsete protsessidena. Hüpertroofia (*hypertrophia*) kohta leidub seal rohkem preparaate kui hüperplaasiast (*hyperplasia*) või kõhetusest (*atrophia*). Kolleksioonist leiame südamevatsakeste, käbinäärme, maksa, eesnäärme, põrna jt elundite suurenemist. Oleme maksa-, lihaste-, emaka- ja munandikõhetuse tunnistajaks. Kohastumisega seotud patoloogiliste preparaatide rühma võib paigutada ka arterilaiendi (*aneurysma*) ning kapillaari- (*teleangiectasia*) ja lümfisoonelaienemuse (*lymphangiectasia*) omad. Peale nende leidub kogus preparaate siseelundite või nende osade laienemise kohta, nagu südamevatsakese laienemine (*dilatatio ventriculi cordis*), maolaienemine kaksteistsõrmiku ummistuse tagajärjel (*dilatatio ventriculi ex obstructione duodeni*).

ASENDIMUUTUSED JA LIITED. Sageli on diagnoositud elundite või nende osade asendi muutusi. Siia kuuluvad nihestus (*luxatio*), nihkumine (*dislocatio*), keerdumine (*torsio*), pitsumine (*incarceratio*) ja sissetuppumine (*invaginatio*). Ühel juhul on tegu emakakeeruga, ülejäänud puhkudel aga sooleosade keeruga, mille puhul kasutatakse tavaliselt ladina terminit *volvulus*. Asend on muutunud ka soolteväljalangemise korral (*prolapsus intestini*), mis oli tekkinud näiteks kanal kloaagirebendi tagajärjel.

Soolekivi (*enterolithus*)

Mitu preparaati näitavad elundite liitumist (*synechia*) omavahel või teiste organitega, näiteks paarilise munandi omavaheline liitumine ja maksa liitumine vahelihasega.

TERVIKLIKKUSE KATKEMINE. Patoanatomia kogus leidub mitmesugust ainek elundite vigastumise kohta, mispuhul on katkenud terviklikkus nende osade vahel. Siia kuuluvad arvukad luumurrud (*fracturae*) koos näidetega nende paranemise ja luumõhna (*callus*) tekke kohta ning sidemete, mao, kusepõie ja aordi

rebendid (*rupturae*). On valmistatud püsipreparaate haavast (*vulnus*), haavandist (*ulcus*), söövitusest (*corrosio*) ja songast (*hernia*). Arvukalt on ainek siseelundite, nagu söögitoru, mao, soolte, hingetoru ja tupe mulgustumisest (*perforatio*). Siinkohal olgu nimetatud ka näidispreparaat seljaaju vigastustest (*laesiones medullae spinalis*), mis olid tekkinud hobusel selgroolüli murdumise tagajärjel.

KASVAJAD. Patoanatomia kogus on ohtrasti nii hea kui ka pahaloomuliste kasvaja preparaate. Kasvajad võivad tekkida ja areneda kõigis elundeis. Mesenhümaalset päritolu kasvaja hulgas on palju pahaloomulist sarkoomi, nt põrna veresoonesisene käävrakuline sarkoom (*sarcoma fusocellulare intravasculare lienis*), lümfosarkoom (*lymphosarcoma*), melanosarkoom (*melanosarcoma*), limakudesarkoom (*myxosarcoma*), luulissarkoom (*osteosarcoma*). Rohkesti leidub segavorme, nagu kiudsidekude-sarkoom (*fibrosarcoma*), limakudekõhrsarkoom (*myxochondrosarcoma*) ja luuliskõhrsarkoom (*osteochondrosarcoma*). Healoomuliste mesenhümaalse kasvaja hulka kuuluvad kiudsidekude-kasvaja (*fibroma*), rasvkudekasvaja

Pulstik (*bezoar*)

(*lipoma*), lihaskasvaja (*myoma*), luukudekasvaja (*osteoma*) ja kõhkudekasvaja (*chondroma*). Kaks viimast esinevad kogus vaid segavormidena. Patoanatoomia kogus leidub veel näärekasvaja (*adenoma*), näärevähk (*adenocarcinoma*) ja kiudsidekude-näärekasvaja, näiteks maksa mitmene sapisoon-te-fibroadenoom (*fibroadenoma cholangiosum multiplex hepatis*). Leidub ka epiteelkoekasvajate preparaate, nagu näsakasvaja (*papilloma*), samuti silelihaskude-kasvaja (*leiomyoma*). Mitmest koeliigist koosneb väärendkasvaja (*teratoma*).

Loomakarvapulstik (*zootrichobezoar*)

Osa kasvajaid on kogus jäänud liigitamata, nt munandikasvaja (*tumor testis*) või väikeajukasvaja (*neoplasma cerebelli*). Rida uudismoodustisi on nimetatud põisja kuju järgi tsüstiks või tsüstoomiks, nt nahatsüst (*cysta dermoidea*), neerutsüst (*cysta renalis*), maksatsüstoom (*cystoma hepatis*), imeti-põisnäärekasvaja (*cystadenoma mammae*). Esitatud näidetega kasvajate loetelu muidugi ei piirdu.

VÕÕRKEHAD. Patoanatoomia kogus on talletatud mitmesuguseid võõrkehi, mis on sattunud looma sisemusse. Näiteks on lutsu maost leitud nõukogudeaegne kahekoopikaline münt. Lamba bronhi on sattunud isendi enda piimahammast (polegi iseenesest võõrkeha!) või hobuse söögitorru kivi. Sageli neelavad toiduga teravaid võõrkehi makku veised, mistõttu neil tekib traumaline võrkmikupõletik (*reticulitis traumatica*), mille kohta on kogus mitu näidet.

MITMESUGUST. Patoanatoomia kogus leidub preparaate maksakootumise (*cirrhosis hepatis*), kopsupuhituse (*emphysema pulmonum*), luupehmmumuse (*osteomalacia*), rahhiidi (*rachitis*) ning maosopistise (*diverticulum ventriculi* hobusel) kohta. Üksiknäidetena mainigem kopsusüsitolmustust (*anthracosis pulmonis*) ja kopsukorditust (*atelectasis pulmonum*) ning seal põiendilist liigkarvasust (*hypertrichosis cystica*).

Infektsioonhaiguste makropreparaadid

Patoanatoomia kogus on rohkesti preparaate muutustest infektsioonhaiguste korral. Nende hulgas leidub unikaalseid näiteid. Eriti väärtuslik on patomaterjal

Imeti-kiirikseentõbi (*actinomyces mammae*) seal

delda juustunduvat bronhopneumooniat ning luude, soolte, maksa, suguelundite, aju, põrna jt elundite tabandumist nimetatud infektsioonhaiguse korral.

Bakterioosidest on kogus erineval määral preparaate veel siberi katku (*anthrax*), punataudi (*erysipelas suum*), kiirikseentõve (*actinomyces*), kolibakterioosi (*colibacteriosis*), fusobakterioosi (*fusobacteriosis*), paratuberkuloosi (*paratuberculosis*), pseudotuberkuloosi (*pseudotuberculosis*), salmonelloosi (*salmonellosis*) ja botrüümikoosi (*botryomycosis*) kohta.

MÜKOOSID. Selle rühma infektsioonhaigustest leidub patoanatomia kogus ainult aspergilloosi (*aspergillosis*) ja epizootilise lümfangiidi (*lymphangi-*

taudidest, mida tänapäeval Eestis enam ei esine.

BAKTERIOOSID. Selle rühma infektsioonhaigustest pole registreeritud meil tänapäeval brutselloosi (*brucellosis*) ja tatitaudi (*malleus*). Rohkem materjali on kogutud viimatimainitu kohta, kusjuures kollektsoonis leidub nii hobuste nina-, naha- ja kopsumalleust. Preparaadid näitavad haavandilist nina- ja nahapõletikku, kopsu- ja lümfisoontepõletikku, sh kapsuleerunud malleusesõlmekesi kopsus. Brutselloosi esindab vaid paar tabandunud lootekesta- de preparaati.

Eriti palju on preparaate tuberkuloosi (*tuberculosis*) kohta kanadel, merisigadel, koertel, rebastel, sigadel ja veistel. Neist on eriti huvipakkuv düstroofilise lubjastusena tekkinud raudrüüsüda. Peale selle võib vaa-

Kõhukelme sõlmeline tuberkuloos (*tuberculosis nodularis peritonei*) veisel

tis epizootica) preparaate, mis on valmistatud vastavalt lindude ja hobuste muutunud elundeist.

VIROOSID. Tänapäeva Eestis mitteesinevatest viirushaigustest leidub patoanatomia kogus unikaalset materjali veiste katku (*pestis bovum*) ja veiste kopsutaudi (*pleuropneumonia contagiosa bovum*) kohta. Esimesena nimetatud haigusega tutvumiseks võib vaadelda vaid suulimaskesta verevalumeid ja kohati krupooset, kohati haavandilist neelupõletikku. Rohkem preparaate on säilinud kopsutaudist: krupoosne kopsupõletik, maksamädanik, nahaalne turse jt. Materjali on palju ka sigade katkust (*pestis suum*), mis esines Eestis viimati aastatel 1958 ja 1994, ning vähesel määral lindude Aasia katkust ehk Newcastle'i haigusest (*morbus Newcastle*; varem *pestis aviium*), mis levis meil viimati 1960. aastatel.

Kärbuslik-difteeriline follikulaarne soolepõletik (*enteritis follicularis diphtheritica et necrotica*) sigade katku korral

Hobuse maokiini (*gasterophilus equi*) vastsed maos

Viirushaigustest on kõige rohkem kogutud materjali veiste enzootilise leukoosi (*leucosis enzootica bovum*) ja lindude leukoosi (*leucosis aviium*) kohta. Viimase haiguse preparaadid on valmistanud Vassil Ridala 1930. aastatel. Üksiknäide leidub vaid koerte katku (*pestis caninum*) ja sea gripi (*grippus suum*) kohta.

Tsönuuroosist tabandunud lamba aju

Parasiitide ja parasitaarhaiguste makropreparaadid

Patoanatomia kogus on sadu preparaate parasiitidega ja nende poolt põhjustatud haiguste tagajärjel tekkinud patoloogiliste muutuste kohta. Seal on nii nurgiliste lõpp- kui ka vahevorme (larvid jt), samuti üksikuid vaheperemehi. Peale lindude ja imetajate parasitooside leidub kogus palju näidismaterjali kalade nurgiliste kohta. Parasitaarhaigusi põhjustavad algloomad, ussid, vähid, lestad ja putukad, kellest algloomi ja usse käsitletakse klasside (sõrendatud kirjas!) kaupa.

ALGLOOMAD. Patoanatomia kogus on eosloomadest ja nende poolt põhjustatud haigustest esindatud üksnes eimeeria (*Eimeria, sp.*) ja lihaseoslane (*Sarcocystis, sp.*), kõrveeosloomadest *Myxobolus bramae* latikatel ja *Nosema apis* mesilastel ning ripsloomadest jämesoolepusarake (*Balantidium coli*) imetajatel.

USSIDEST moodustavad patoanatomia kogus enamiku pael- ja ümarussid. Imi- ja kidakärssusse on neist mitu korda vähem. Üksikpreparaatidena leiduvad vaid ainupõlvsete (*Monogenoidea*) ja väheharjasusside (*Oligochaeta*) klassi esindajatena vastavalt kaksikuss (*Diplozoon paradoxum*) ja harilik kalakaan (*Piscicola geometra*).

Paelusside (*Cestoda*) preparaatide hulgas leidub peale täiskasvanud isendite vahevormidena ka plerotserkoide, larvotsüste jt, sa-

Sooleummistus (*obstructio intestini*) solkmete tõttu seal

muti patoloogilisi muutusi elundeis. Tuntumatest parasiitidest nimetagem siinkohal koera paelussi *Multiceps multiceps*'i, kelle larvotsüst *Coenurus cerebralis* parasiteerib lammaste ajus, ning inimese ja karnivooride laiusi (*Diphyllobothrium latum*), kelle plerotserkoidid pesitsevad kalades. Loend paelussidest ja teistest hulkraksetest parasiitidest esitatakse käesoleva raamatu lisas (sulgudes on larvotsüsti nimi).

Ümarusside (*Nematoda*) ja nende poolt esilekutsutud haiguste preparaadid moodustavad kõige suurema osa parasitooside preparaatidest. Nende hulgas leidub lindudel ja imetajatel parasiteerivaid solkmelisi (*Ascarida*), varbussilisi (*Rhabditida*), sh pihtussi-

Niudesoolesopistis (*diverticulum ilei*) hobusel

Sagardunud neer (*ren lobatus*) hobusel

lisi (*Strongylata*), niitussilisi (*Filaria-ta*), piugusse (*Trichocephalus, sp.*) jt.

Imiussidest (*Trematoda*) leidub patoloogia kogus nii kalade, lindude kui ka imetajate parasiite, sh suur maksakaan (*Fasciola hepatica*) ja väike maksakaan (*Dicrocoelium lanceatum*) ning vatsakaan (*Paramphistomum cervi*).

Kidakärssussidest (*Acanthocephala*) leidub patoloogia kogus vaid üksikuid preparaate, sest Eestis esineb asjaomaseid helmintoose suhteliselt harva.

VÄHID. Patoanatomia kogus leidub ainult paar preparaati vähkidest, kes parasiteeruvad jõevähil ja kaladel:

Keravärdjas (*amorphus globosus*) lehmal

Patoanatoomia kogus leidub täisid, väive, kiine jt putukaid ja nende poolt tekitatud organismikahjustusi.

tavaline kalatäi (*Argulus foliaceus*), tavaline naar (*Ergasilus sieboldi*) ja lõpustel elutsevad *Branchiobdellidae* sugukonna vähikaanid.

LESTAD. Patoanatoomia kogus leidub tosinajagu preparaate lesttõvede tundma õppimiseks, sh eri loomaliikide sügelislesti, samuti ohtlikke haigusi siirutav võsapuuk (*Ixodes ricinus*).

PUTUKAD. Patoanatoomia prepa-

Väärarendite ja arenguhäirete makropreparaadid

Patoanatoomia kogus võiksid vaatajale huvi pakkuda rohked väärarendid ja mõned arenguhäired (tabel 2). Esimeste hulgas leidub nii üksik- kui ka kaksikväärarendeid.

Mikropreparaadid

Patoanatoomia kogus on üle poolesaja tsariaegse mikropreparaadi peamiselt parasiitidest. Suurema osa neist on valmistanud prof Johann Waldmann, sh 1912. aastal rohkesti koera paelussitõve tekitaja *Dipylidium caninum*'iga. Mõned preparaadid on ostetud välismaalt. Osa vanaaegseid mikropreparaate on seni määramata. Peale selle leidub patoanatoomia kogus endisajast sadakond normaalhistoloogia ja embrüoloogia preparaati. Säilinud on kunagise aspirandi Oskar Plaani (1910–1993) valmistatud ja praeguseks üle poole sajandi vanune mikropreparaatide kogu.

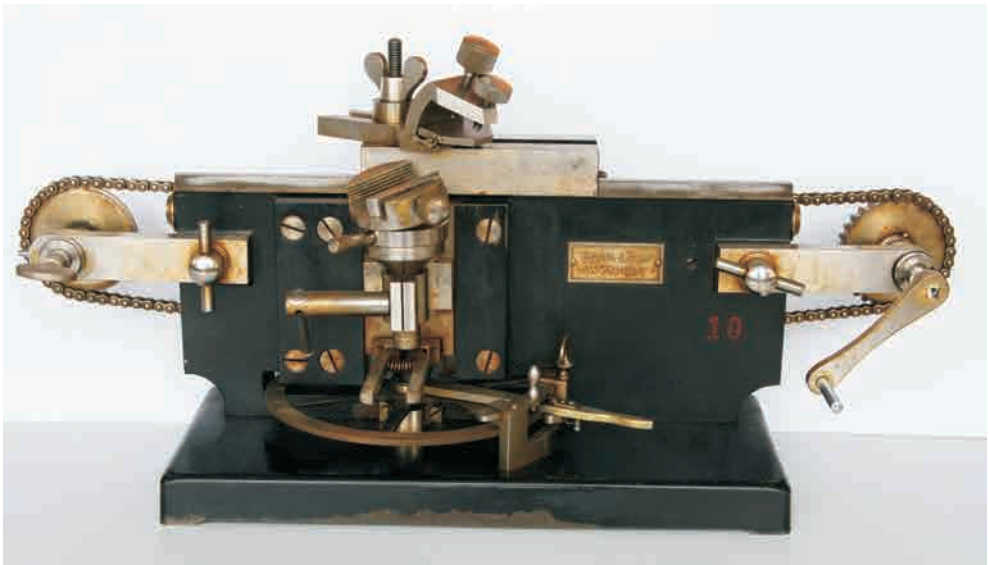
Viimasel ajal valmistatud mikropreparaatide fotod säilitatakse virtuaalmälus. Enamik neist demonstreerivad põletikke ja kasvajaid. Vahepeal valmistatud preparaadid on veel inventeerimata.

Tabel 2. Väärarendid ja arenguhäired

Patoloogia	Loomaliik	Patoloogia	Loomaliik
Ainusilmalisus (<i>cyclopia</i>) ehk liitsilmalisus (<i>synophthalmia</i>)	Lammas	Nisarudiment (<i>rudimentum papillae mammae</i>)	Veis
Ainusilmalisus, sõõrmetus ja havihammastik (<i>cyclopia, atresia narium et brachygnathia superior</i>)	Hobune	Niudesoolesopistis (<i>diverticulum ilei</i>)	Hobune
Ajuvesisong (<i>hydrocephalocoele</i>)	Veis	Ogajätke koljus (<i>processus spinosus in cranio</i>)	Veis
Ebardnäolane (<i>peroprosopus</i>)	Siga	Paljusarvelisus (<i>polycornia</i>)	Lammas
Ebardpealane ja -näolane ning liitsilmaline soerd (<i>perocephalus, peroprosopus et synophthalmus</i>)	Veis, lammas	Paljuvarbalisus (<i>polydactylia</i>)	Siga
Mokalõhestumus ehk jänese-mokk (<i>cheiloschisis</i>)	Siga	Parema munajuha rudiment (<i>rudimentum oviductus dextri</i>)	Kana
Kahejaoline sapipõis (<i>vesica fellea bipartita</i>)	Lammas	Sagarneer (<i>ren lobatus</i>)	Hobune
Kaksikpealane (<i>cyropus</i>)	Siga, veis	Säiliv arterioosjuha (<i>ductus arteriosus persistens</i>)	Veis
Kaksiktuharlane (<i>dipygus</i>)	Siga	Säiliv harknääre (<i>thymus persistens</i>)	Hobune
Kaksnägulane (<i>diprosopus</i>)	Siga	Sisemine vesipea (<i>hydrocephalus internus</i>)	Koer, hobune
Keravärdjas (<i>acardius amorphus, s. amorphus globosus</i>)	Veis	Tõeline vahelduv sugukaksiklus (<i>hermaphroditismus verus alternans</i>)	Koer
Köntjäsemelisis (<i>peromelia</i>)	Siga	Topeltkõrv (<i>auricula duplex</i>)	Siga
Liignisalisus (<i>polymastia</i>)	Veis	Topeltmunasari ja -munajuha (<i>ovarium et oviductus duplices</i>)	Kana
Lõuatus ja silmatus (<i>agnathia et anophthalmia</i>)	Merisiga	Topeltsapipõis (<i>vesica fellea duplex</i>)	Kass, veis
Maksakahekordsus (<i>duplicitas hepatis</i>)	?	Ühevarbalisus (<i>monodactylia</i>)	Veis
Mumifitseerunud loode (<i>fetus mumificatus</i>)	Veis	Vähehambalisus ja havihammastik (<i>oligodontia et brachygnathia superior</i>)	Veis

Ainusilmalised (*cyclopia*), sõõrmetus (*atresia narium*) ja lühiülalõugus (*brachygnathia superior*) varsal

E. Leitzi firma mikrotroom

Instrumendid

Patoanatomia kogu esemetest pälvivad tähelepanu Tartus E. Sattelbergi kaalutöökojas 1926. aastal valmistatud kaalud, millel on kausside asemel marmorplaadid, omaaegne Carl Reicherti firma mikrotoom Viinist, Ernst Leitzi mikrotoom Wetzlarist ning absoluutse piirituse destilleerimise aparaat (1967). Kolleksioonis on ka Ernst Leitzi firma mikrotoom 1960. aastatest. Huviväär- tuseks on muutunud üle poole meetrise läbimõõduga raudvitsutatud paku külge kinnitatud kruustangid luupreparaatide tegemiseks.

Käsikirjad ja dokumendid

Patoanatomia kogus võib tutvuda sellealaste käsikirjade ja dokumentidega.

KÄSIKIRJAD. Patoanatomia kogus on tallel Vassil Ridala käsikirjaline doktoriväitekiri (1933) ning tema juhendamiseluste aspirantide Oskar Plaani (1951), Linda Veldemanni (1958), Valentina Kärneri (1959), Nikolai Kozlovi (praegu Koslov; 1962), Ants Linnutaja (1965), Vambola Vilsoni (1968), Jaan Praksi (1969) ja Jüri Kasesalu (1971) kandidaadiväitekiri. Kogus leidub ka histoloog Hanno Kübara (1957) kandidaadidissertatsioon.

DOKUMENDID. Väärtuslikuks aineseks on arvukad lahanguprotokollide raa- matud aastatest 1866–1873, 1880–1893, 1896, 1897, 1918–1920 jne, jne kuni tänaseni välja. Säilinud on Eesti Vabariigi kohtupalati juures tegutsenud kohtuli- ku ekspertiisi kabineti lahanguaktide raamat aastatest 1921–1931, samuti ajutise abijõu Alar Undritz (1905–?) patoloogilise anatoomia alased märkmed aastatest 1928 ja 1929. Kogus leiduvad Stalini-aegse Tartu Riikliku ülikooli patoloogilise anatoomia, histoloogia ja parasitoloogia kateedri päevik (1949–1950) ning koos- olekute protokollide vihik (1948–1951).

Fotod

Patoanatomia püsipreparaatide ruumi seinal pälvib tähelepanu prof Eizens Zimmersi (1843–1906) vanaaegne raamitud portree. Muuseumis võib lehitseda mahukat albumit fotode ja reprodega Tartu veterinaariaõppeasutuse, sh eriti pa- tooloogilise anatoomia institutsiooni ajaloost.

ORTOPEEDIA JA RAUTUSE KOGU

Ortopeedia kogu loodi Tartu Veterinaariakooli algusperioodil XIX sajandi keskpaiku. Esimesed preparaadid (üle 200 hobusekabja ja -raua) saadi Vilniuse Medikokirurgilise Akadeemia ja Kaasani ülikooli veterinaaria kateedri likvideerimisel. Prof Peter Jessen (1801–1875), kes vastutas hobuserautuse kabineti varade komplekteerimise eest, laskis osta ja valmistada vajalikke näidispreparaate. Tema ettevõtmisel sepistas Tartu veterinaariakooli õppesepa abi Carl Friedrich Arndt rautusvahendite näidiskogu. See läks maksma 28 hõberubla ning sisaldas 38 erinevat kabjarauda, krihvivõtme, kabjatangid ja 18 erinevat naela. Samaaegselt avaldas P. Jessen 1853. aastal asjaomase kogu kohta brošüüri tuntud Tartu kunstniku Friedrich Schlateri (1804–1870) litograafiatega.

Rudolf Säre kabjaraudade stendi taustal

Kahjuks pole tsaariaegse kogu kujunemise ja säilimise kohta rohkem andmeid.

XX sajandil on ortopeedia ja rautuse kogu teadaolevalt täiendanud ja hooldanud prof Rudolf Säre (1909–1985) ja vanemõpetaja Mihkel Jalakas. Preparaate inventeerivad ja dokumenteerivad praegu vanemlaborant Silva Tedrema, keda abistavad Eha Järv ja Tiina Kivisäkk. Neid nõustab prof M. Jalakas.

Ortopeedia ja rautuse kogu paiknes Teise maailmasõja järgsel perioodil Vene 38 paiknenud loomatervishoiumajas. Seal toodi ta 1992. aastal Zoo-meedikumi, mille praegustes ruumides hakati seda eksponeerima alles 2004. aastal.

Kabja- ja sõrapreparaadid

Ortopeedia kogus leidub rohkesti hobuse ja eesli kapju ning veise ja kitse sõrgu, nii füsioloogiliselt terveid kui ka haiguslike muutustega. Seal on ka hobuse, eesli, veise ja põdra varbaid. Ei puudu ka hobuse loote varba ja kabja preparaadid.

KABJA JA SÕRA KUJU sõltub jäseme seisust, hooldamisest jm. Kogus võib tutvuda mitmesuguse kujuga kapjadega, nagu korrapärane, lai, pikk, koondjalgne, harkjalgne, koondvarbaline, harkvarbaline, teravnurkne, tõmpnurkne ja karukäpjas. Kolleksioonis võib näha pikaks kasvanud kapju ja sõrgu.

KABJASARVE DEFORMATSIOONID. Kogus leidub lame- ja täiskapju, ahas-, kõverläng- ja kompkapju ning jäsemeid järelohistava hobuse kapju.

KABJASARVE JA -NAHA VIGASTUSED. Ortopeedia kogu preparaatidel esineb kabjalõhesid, sarvkiilu roiskumist, nahkkabja muljumist ja mitmesuguseid kabjasarvevohandeid. Saab tutvuda kabjaga, mille lõhe on fikseeritud klambritega.

KABJANAHA PÕLETIKUD. Kogus võib näha mitmesuguseid põletikuvorme, sh tüügasjast, mädast ja reumaatilist kabjanahapõletikku ning nahkäärise põle-

Haiguslike muutustega kabjad

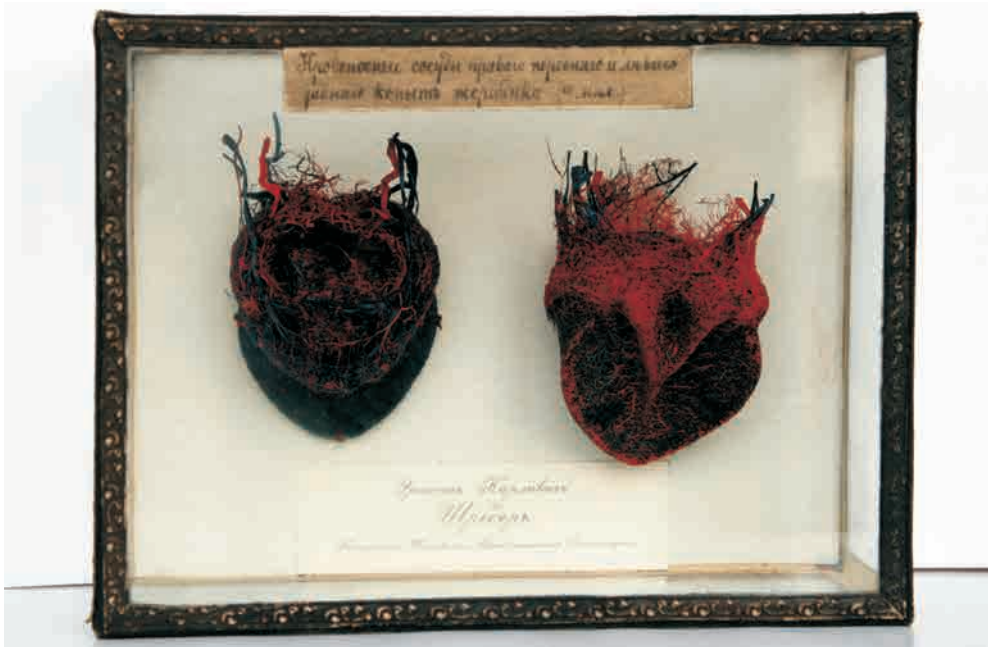

Hobuse tagajäseme luuväljakasved (*exostoses*)

tikku ehk kroonpreid, samuti reumaatilise põletiku tagajärjel tekkinud susskapju.

MUUD HAIGUSED. Täpsemalt jäävad liigitamata kabjapreparaadid, mis on valmistatud sarvsamba, rabaduse, kabjakõhre luustumise ja nekroosi, süstikluuploki-põleti-

ku ning piirdesõtkte demonstreerimiseks. Rohkesti on preparaate mitmesuguste luuväljakasvetega (*exostoses*).

Kabja veresooned (E. Schröder, oletamisi 1895–1907 vahel)

Kabjarauad ja muud tarvikud

Kogus on tallel umbes 300 kabjarauda, mis on valmistatud eri aegadel erinevates maades kas sepikojas või vabrikus. Võib tutvuda nii suve- kui ka talveraudadega. Eristuvad ratsahobuste kabjarauad. Euroopa vanima kabjaraua näidisteks on sepistatud mitu kelti raua mudelit. Kogus on keskajast pärinevaid raudu, orientaalraudu, mida kasutasid araablased, pärslased ja turgi rahvad, ning üks hiina raudu. Raudu on sepistatud nii normaalsetele kui patoloogilistele kapjadele, nt ahaskabjale, harkvarbasele kabjale, järellohistajale, kompkabjale jt.

Kogus leidub eri tüüpi kabjaraudu, sh katt- ja nõõraud, naelteta raudu, pool- ja kolmveerandraudu, plaat- ja sangraudu, puittäidisega raudu, kinnisraudu, poolkuujas raudu ning riivlusraudu. Leidub ka veise sõrgadele sepistatud raudu ja muula raudu. Huvipakkuvad on hobuse puust sookingad, nõõrsukk ja õlgsandaal.

Peale kabjaraudade võib kogus tutvuda kabjanaelte ja -rauahaakide ning jäänaeltega. Ka kabjanaelad pärinevad eri aegadest ja eri maadest (Läti, Saksamaa, Nor-

ra, Venemaa). Tegemist on eranditult vabrikutoodetega. Kolleksioonis leidub ka libedal pinnasel kasutavaid kummipuhvreid ja üks korkpuhver.

Rautamisriistad

Ortopeedia kogus leidub mitmesuguseid rautusriistu, nagu podomeeter kabjatalla mõõtmiseks, värkimistangid ja -peitel, löheklambritangid, kabjanoad jm. Kahjuks puudub rautushaamer ja -kast.

Idamaised kabjarauad

Sórarauad

Keskaegsed kabjarauad

Kaasaegsed kabjarauad

Sooking

Hobuse nahksuss ja nõörsukk

Jaapani riisiõlgedest sandaal

Pilditahvlid

Kogus on 10 eestikeelse tekstiga ja 26 saksakeelset suuremõõdulist pilditahvlit. Esimesed kujutavad endast koopiaid jäsemeseisudest ja on joonistatud Dresdeni hobuserautuse professori Anton Lungwitzi (1845–1936) mingi käsiraamatu järgi. Saksakeelsed tahvlid jäsemeseisude ja neile vastavate kabjavormidega on kirjastanud G. Schönfeld Dresdenis samuti tõenäoliselt XIX sajandi teisel poolel või järgnenud aastasaja alguses.

TEISTE VETERINAARDISTIPLIINIDE KOGU

Aja jooksul on Zoomeedikumis tekkinud kogu aja- ja kultuuriloolise väärtusega materjalidest, mis on algselt kuulunud Eesti Maaülikooli loomatervishoiu, nakkushaiguste, kirurgia jt õppetoolidele, samuti loomaarstiteaduskonna dekaanadile. Asjaomase kogu kujunemisele on kaasa aidanud õppeasutuse töötajatest dots Vladimir Andrianov, prof Mihkel Jalakas, Epp Klaassen, Malle Liblik, Velta Lokk, Svetlana Mahhova, Esta Nahkur, Asta Niinemets ja Maie Vassiljeva. Esemeid või raamatuid on Zoomeedikumile kinkinud ka veterinaarkolleegid mujalt või nende sugulased, nagu Ester Alekand, Eha Nurmiste, Soome Loomaarstide Selts jt. Asjaomase kollektsiooni korrastamist alustasid Eha Järv ja Tiina Kivisäkk 2009. aasta alguses.

Instrumentid

Teiste veterinaardistsipliinide kogus võib vaadelda huvipakkuvaid instrumente, millest enamik on pärastsõjaaegsed tooted. Nimetagem siinkohal kõigepealt Soome sõjaväeveterinaararsti rikkaliku sisuga riistakasti, mille kinkis 1990. aastate algupoolel Soome Loomaarstide Ühing. Nõukogudeaegsed on portatiivne keemialabor, spermaternos rautatud vineerkastis, peegelgalvanomeeter, fraktomeeter, psühromeeter, ruminograaf, vererakude loendi, tupepeegel jmt. Enne 1940. aastat valmistatud riistade hulka kuuluvad ergograaf ja prof Aleksander Laasi (1889–1957) konstrueeritud õhkrindraviaparaat.

Soome sõjaväeveterinaararsti riistakast

A. Laasi konstrueeritud õhkriind-raviaparaat

Zoomeedikumile on annetatud loomaarst Aleksander Sundjale (1882–1954) kuulunud arstiriistastik (süstlad, nõelad, soonesulgurid, termomeetrid, trihhinellooskoop jm).

Trükised

Teiste veterinaardistsipliinide kogus on huvipakkuvaid raamatuid ja ajakirju mitmest ajajärgust. Tähelepanuväärne on Tartu Veterinaariainstituudi bakterioloogiajaama templiga ja prof Eišens Zimmersi autograafiga Peterburis välja antud veiste katku vastase vaktsineerimise aruanne (1865). Kogus leidub ka ennesõjaaegse Akadeemilise Loomaarstliku Seltsi raamatukogust pärinev Peterburi Sõjaväemeditsiini Akadeemia professori Aleksandr Danilevski (1838–1923) füsioloogilise keemia venekeelsed loengud, mille on XIX sajandi lõpul üles kirjutanud ja üllitanud üliõpilased M. Brunner ja Ludvig Puusepp (1875–1942). Ennesõjaaegse Eesti Vabariigi perioodist pärinevad põllumajanduse statistika aastaraamatud ning Tartu ülikooli isikkoosseisude loendid ja loengukavad.

Zoomeedikumile on kingitud 17 nimetust loomaarst Paul Alekannule (1905–1958) kuulunud saksakeelset erialakirjandust aastatest 1921–1943.

Kogusse on üle antud Nõukogude perioodil ja hiljem Eesti Põllumajanduse Akadeemia veterinaariateaduskonnale Läti, Leedu ja Valgevene õppeasutuste poolt kingitud raamatuid ja pildialbumeid (pühendustega; kokku 27 nimetust) oma kodumaa huviväärtuste, kunsti ja veterinaarhariduse ajaloo tutvustamiseks. Trükiseid leidub ka prof Julius Tehveri alakogus (vt lk 58–59).

Ajakirjade hulgas võiksid pakkuda huvi *Magazin für gesamte Tierheilkunde* (1859), *Zentralblatt für Bakteriologie und Parasitenkunde* (1902–1914), *Архив ветеринарных наук* (1880. aastad), *Советская ветеринария* (1939, 1940) jmt.

Käsitirjad ja dokumendid

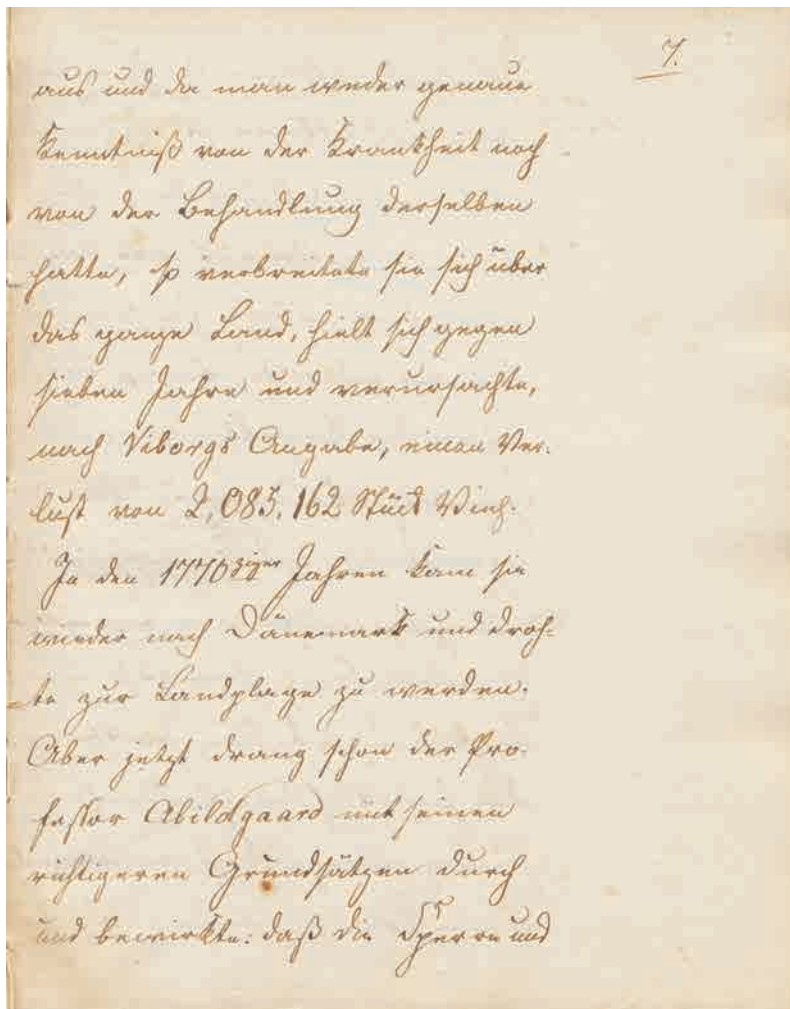
Teiste veterinaardistsipliinide kogu sisaldab dokumente ja õnnitluskirju ning vähesel arvul käsitirju.

KÄSIKIRJAD. Teiste veterinaardistsipliinide kogus leidub väärtuslik käsitiri veiste katku kohta (1829), mille Peter Jessen on koostanud Peterburi-perioodil. Samas võib lugeda ka Eha Nurmiste mälestusi oma isast Aleksander Sundjast (4 lk). Käsitirju sisaldab ka prof Julius Tehveri alakogu (vt lk 59).

DOKUMENDID. Kogus on Tartu Veterinaariainstituudi vene üliõpilaste seltsi „Soglassie” protokolliraamat (1909–1912, 1917–1918). Sama seltsi kaustikus jätkuvad Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi eestseisuse protokollid kogu eksistentsi vältel (1922–1941). Säilinud on ka viimatimainitud seltsi referaatkoosolekute protokolliraamat aastatest 1934–1941. Kolleksioonis võib tutvuda Tartu linnaveterinaararsti dokumentide (saatekirjad, kirjad pristavile, kubermanguveterinaararstile jt) reskriptidega aastatest 1906, 1907, 1911, 1912, 1914 ja 1916. Sealsamas leidub ka Liivimaa kubermangu veterinaararsti Kārlis Kalniņš (1846–1920) kirju (lahtiselt). Kogus on talletatud veel prof Peter Jesseni elu ja tegevusega seotud dokumentide koopiaid ja Eesti Põllumajanduse Veterinaariateaduskonna külalisraamatud (1959–1980 ja 1959–1998), samuti sise- ja nakushaiguste kateedri külalisteraamat (1980–1989) ning Aleksander Sundja dokumente (Tartu ülikooli diplom jt) ning nende ärakirju.

ÕNNITLUSKIRJAD moodustavad omaette rühma, sest nad on enamasti kaanetatud või raamitud. Kogusse on talletatud kolm esimese auhinna (kas kuld- või suurhõbemedal) raamitud tunnistust, mis on prof Karl Happich (1863–1923) saanud Eestimaa ja Liivimaa põllumajandusseltsidelt piimanduse bakterikultuu-

ride ja nende valmistamise seadmete demonstreerimise eest põllumajandusnäitustel aastatel 1901 ja 1913. Enamasti nahk- või puitkaante vahele on paigutatud veterinaariateaduskonna juubeliteks edastatud õnnitlused Läti, Leedu, Venemaa, Soome jt asutustelt (üle 30 alates 1948. aastast).

Lehekülj P. Jesseni käsikirjast (1829)

Fotod, slaidid ja filmid

Teiste veterinaardistsipliinide kogus leidub huvipakkuvaid, loomaarstiteaduskonna ajalugu kajastavaid fotosid, fotonegatiive, slide ja DVD-salvestusi.

FOTOD JA FOTONEGATIIVID. Väärtuslik on raamitud ja klaasitud foto Liivimaa kubermangu võimeistrite ettevalmistamise kursustel osalenutest 1913. aastal. Pildil on teiste seas näha ka prof Karl Happich, Jaan Mägi (1883–1939) ja Johan Emblük (1866–1935). Ainult digitaalselt on kopeeritud pildid loomaarst Aleksander Sundjast.

Kogus on kümme fotoalbumit, mis käsitlevad Eesti Põllumajanduse Akadeemia veterinaariateaduskonna õppe- ja teadustööd 1950.–1970. aastatel. Nende seas on albumid 1959., 1961., 1962. aasta lõpetanute portreedega. Osa albumeid annab läbilõike sise- ja nakkushaiguste kateedri ajaloost ja tegemistest eriti 1960.–1970. aastatel. Säilitatakse ka prof Peter Jesseni ja ta sugulaste fotode koopiaid. Haruldased on suured klaasnegatiivid ülesvõtetega Teises maailmasõjas hävinud loomaarstiteaduskonna kliinikuhoonete juures. Huvi võiksid pakkuda XX sajandi algusest pärinevad ja kartongalustele kleebitud kolm suurt fotot Tšita veiste katku tõrje jaama tegevusest Lõuna-Siberis.

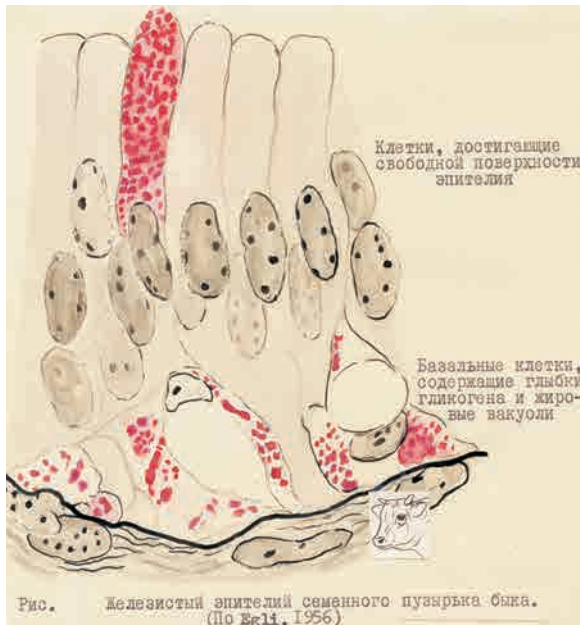
SLAIDID. Kogus on säilinud tsaariaegse S. Baranovi firma suured värvislaidid, mille abil näitlikustati hobusekasvatuse alaseid teadmisi (välimik ja selle vead, jäsemeseisud jm). Sealsamas leidub mitu karpi slide mikrobioloogia õpetamiseks, sh teadusharu rajajate portreed. Slaidikollektsioon pärineb nõukogude okupatsiooni perioodi teisest poolest.

FILMID. Kogus leidub Asta Niinemetsa ja dots Evald Reintami tehtud 5 DVD-filmi aastatest 1989–2000. Neil on jäädvustatud prof Kaarel Kadariku ja prof Kaljo Reidla juubelit, dots Jaan Praksi promoveerimist, prof Julius Tehveri mälestuskonverentsi, meie loomaarstiteaduskonna rahvast Jelgavas, rebasepidusid ja teisi sündmusi üliõpilaste elust.

Professor Julius Tehveri alakogu

Prof Julius Tehveri (1900–1990) alakogu, mille kinkisid Zoomeedikumile lahkunu tütrede Anu Riispere ja Imbi Tehver, sisaldab trükiseid, käsikirju ja raamatuillustratsioonide originaaljooniseid.

TRÜKISED. Suurem osa J. Tehveri raamatukogust paikneb histoloogia ruumides, ent üle 200 trükise on hoiul Zoomeedikumi muuseumiruumis. Nende seas võib asjahuviline leida raamatuid (ka J. Tehveri enda teoseid), maakaarte, linnaplaane, separaate, ajaleheväljalõikeid peamiselt morfoloogia ning teadus- ja koduloo teemadel. Eriti hinnalised on Tartu Veterinaariakooli esimese direktori Peter Jesseni nekroloog ja 1884. aastal Tartu veterinaariainstituudis kaitsnud hilisema professori Karl Kangro (1862–1935) magistriväitekiri. J. Tehverile on

Pulli põisiknäärme epiteel
Joonis J. Tehveri alakogust

siooni, millele lisab väärtust see, et neid on teinud elukutselised kunstnikud, nagu pallaslane Hilda Kamdron (1900–1972) ja Ungari Kujutavate Kunstide Akadeemia lõpetanud Meeri Juurup (1905–?).

Mitmesugust

Teiste veterinaardistsipliinide kogus leidub mitmesuguseid huvitavaid esemeid, mida on raske liigitada. Siia kuuluvad metallist hobuse- ja pullikujulised tuulelipud endise nakkushaiguste haigete loomade lauda (Vene 34) korstnatelt ja tsaariaegse Tartu Veterinaariainstituudi nõukogu tool. Kindla koha kogus on leidnud Tartu Veterinaariakooli rajaja prof Peter Jesseni pronksbüst (skulptor Tõnis Paberit, 1998). Kogusse on üle antud Leedu, Läti ja Ukraina kolleegide poolt veterinaariateaduskonnale kingitud esemeid (seinaplaadid, suveniirnõud) ning prof Johannes Kaarde (1896–1976) juubeliteks kingitud leedu rahvusvööd. Kolleksioonis võib näha veel EPA veterinaariateaduskonna lippu karika ja mao kujutisega ning graniidist mälestusplaati, mis asus kunagise Narva mnt 84 õppehoone seinal prof Karl Sarali (1880–1942) mälestuseks ja marmorplaat *Theatrum Zootomicum*'i seinal akadeemik Konstantin Skrjabini (1878–1972) auks.

oma töid kinkinud paljude maade tuntud teadlased, nagu veterinaaranatoomid Anatoli Akajevski, Juri Juditšev ja Hans Vokken, histoloog Zahhar Katsnelson, maaparandusteadlane Jüri Kuum, zooloog Kalju Paaver, veterinaarpatoloog Leon Z. Saunders jt.

KÄSIKIRJAD. Asjaomases kogus leidub prof J. Tehveri teoste käsikirju, ettekandetekste, konsepte ja kirju. Huvipakkuvad on neli ilmselt ainueksplarina säilinud üliõpilaste auhinnatööd 1930.–1940. aastatest.

ORIGINAALJOONISED. Kogu sisaldab üle 1700 morfoloogialase raamatuillustrat-

LISA 1

Anatoomia kogu eksootiliste imetajaliikide koljud

Gorilla (<i>Gorilla gorilla</i>)	Orangutang (<i>Pongo pygmaeus</i>)
Jõehobu (<i>Hippopotamus amphibius</i>)	Paka (<i>Cuniculus paca</i>)
Jääkaru (<i>Ursus maritimus</i>)	Pesukaru (<i>Procyon lotor</i>)
Kaeluspekaari e nabasiga (<i>Tayassu tajacu</i>)	Polaarrebane (<i>Alopex lagopus</i>)
Kaguan (<i>Cynocephalus volans</i>)	Puukänguru (<i>Dendrolagus, sp.</i>)
Kanada saarmas (<i>Lutra canadensis</i>)	Šimpans (<i>Pan troglodytes</i>)
Kapibaara e veesiga (<i>Hydrochaeris hydrochaeris</i>)	Taapir (<i>Tapirus, sp.</i>)
Koaala (<i>Phascolarctos cinereus</i>)	Tenrek (<i>Tenrec ecaudatus</i>)
Kukkurhunt (<i>Thylacinus cynocephalus</i>)	Turkmeeni mägilammast (<i>Ovis ammon cycloceros</i>)
Küüniskabjaline (<i>Hyracoidea, sp.</i>)	Vesihirvik (<i>Hyemoschus aquaticus</i>)
Mantelpaavian (<i>Papio hamadryas</i>)	Vööthüään (<i>Hyaena hyaena</i>)
Muskusveis (<i>Ovibos moschatus</i>)	Üheksavöölane (<i>Dasypros novemcinctus</i>)

LISA 2

Patoanatoomia kogus leiduvad hulkraksed parasiidid

PAELUSSID

Anoplocephala magna
Anoplocephala perfoliata
Caryophyllaeus laticeps
Davainea proglottina
Dicranotaenia coronula
Diphyllobothrius latus
Dipylidium caninum
Drepanidotaenia lanceolata
Echinococcus granulosus (*Echinococcus larvae*)
Eubothrium rugosum
Hydatigera taeniaformis (*Cysticercus tenuicollis*)
Ligula intestinalis
Mesocestoides lineatus
Moniezia expansa

Multiceps multiceps (*Coenurus cerebralis*)
Raillietina cesticillus
Strobilocercus fasciolaris
Taenia pisiformis (*Cysticercus pisiformis*)
Taenia solium (*Cysticercus cellulosae*)
Taeniarhynchus saginatus (*Cysticercus bovis, s. inermis*)
Triaenophorus nodulosus

ÜMARUSSID

Alfortia edentatus
Amidostomus anseris
Ancylostoma caninum
Ancyracanthus impar
Ascaridia columbae
Ascaridia galli
Ascaris lumbricoides

Ascaris suum
Bunostomum phlebotomum
Bunostomum trigenocephalum
Chabertia ovina
Contraecum aduncum
Delafondia vulgaris
Dictyocaulus filaria
Dictyocaulus viviparus
Enterobius vermicularis
Habronema, sp.
Haemonchus contortus
Metastrongylus elongatus
Metastrongylus pudendotectus
Oesophagostomum dentatum
Onchocerca, sp.
Oslerus osleri
Oxyuris equi
Parascaris equorum
Passalurus ambiguus
Physocephalus sexalatus
Rhaphidascaris acus
Setaria equina
Setaria labiata-papillosa
Skrjabinema ovis
Spirocerca sanguinolenta
Strongylus equinus
Strongylus vulgaris
Tetrameres fissipina
Toxocara mystax
Trichinella spiralis
Trichocephalus ovis

IMIUSSID

Azygia lucii
Bunodera lucioperca
Cotylurus variegatus
Dicrocoelium lanceatum
Echinostoma revolutum
Fasciola hepatica
Paramphistomum cervi
Prosthogonimus pellucidus

KIDAKÄRSSUSSID

Acanthocephalus anguillae
Acanthocephalus lucii
Macracanthorhynchus hirudinaceus
Philicollis anatis
Polymorphus boschadis

LESTAD

Acarus suis
Chorioptes equi
Cnemidocoptes mutans
Demodex bovis
Demodex suis
Dermacentor reticulatus
Ixodes ricinus
Laminosioptes cysticola
Notoedres cati
Sarcoptes, sp.
Varroa jacobsoni

PUTUKAD

Bovicola bovis
Bovicola caprae
Cephenomyia rufibarbis
Cephenomyia ulrichi
Cimex lectularius
Gasterophilus equi
Gasterophilus haemorrhoidalis
Gasterophilus nasalis
Gasterophilus pecorum
Haematopinus eurysternus
Haematopinus suis
Hippobosca equina
Hypoderma bovis
Melophagus ovinus
Melophagus rupicaprinus
Menopon gallinae
Oedemagena tarandi
Oestrus ovis
Pediculus capitis
Pediculus vestimenti
Pulex irritans
Trichodectes latus

KIRJANDUST KOGUDE KOHTA

Ernits, E. 1993. Eesti Põllumajandusülikooli veterinaariateaduskonna anatoomiamuuseum: Anatoomia ajalugu ja õppepreparaadid. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool.

Ernits, E. 1993. EPMÜ anatoomia ja histoloogia õppetooli anatoomiamuuseumi ajaloost. – Eesti Põllumajandusülikooli teadustööde kogumik 167: Veterinaaria. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool, 111–120.

Ernits, E. 1993. EPMÜ anatoomia ja histoloogia õppetooli imetajakoljude kollektsoonist. – Eesti Põllumajandusülikooli teadustööde kogumik 167: Veterinaaria. Tartu: Eesti Põllumajandusülikool, 120–126.

Ernits, E. 1996. Preparations of Comparative Anatomy and Zoology in the Museum of Anatomy of Estonian Agricultural University. – The III Workshop of the Veterinary Medicine Anatomists of the Baltic and Nordic Countries 12, 13 and 14 September: Papers of the Conference. Tartu: Tartumaa, 20–25.

Ernits, E. 2008. Eesti Maailikooli Zoomeetikumi kogu. – Eesti humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud: seisund, kasutamine, andmebaasid / Toimetanud Erast Parmasto ja Jüri Viikberg. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 227–230.

Ernits, E., Lokk, V. 1998. Veterinaarmeditsiini muuseum. – Eesti Põllumajandusülikooli loomaarstiteaduskond: 1848–1998 / Koostanud E. Ernits. Tartu: OÜ Farmax, 191–193.

Lokk, V. 1996. Patoloogilise anatoomia muuseumist. – Eesti Loomaarstlik Ringvaade 6, 249–252.

NIMEREGISTER

Register sisaldab isiku-, koha- ja loomanimesid. Välja on jäetud kohanimed *Eesti* ja *Tartu*.

- Aidnik, Madis 10
Akajevski, Anatoli 59
Alatsei, Martin 10
Aleksand, Ester 54
Aleksand, Paul 56
Andrianov, Vladimir 10, 54
Arndt, Carl Friedrich 47
Baranov, S. 58
Baum, Hermann 24
Berliin 8, 24
Bock 5
Bogdašev, Nikolai 9
Braueller, Friedrich 28
Brunner, M. 55
Danilevski, Aleksandr 55
Doppelgänger 12
Dresden 53
Duke of Scagglethorpe 12
Eestimaa 56
Ellenberger, Wilhelm 24
Emaõgi 16
Emblik, Johan 58
Eritš, Heinrich 17, 25
Ernits, Enn 6, 9, 23, 26, 62
Euroopa 4, 8, 17, 25, 49
Flor, Gustav 7
Gerz, Ülle 11
Giessen 10
Halle 17
Hamburg 13, 17
Hanko, Erich 27
Happich, Karl 56, 58
Harjumaa 16
Hetman 11
Hobmaier, Michael 28
Inglismaa 12
Jaapan 52
Jalakas, Mihkel 10, 20, 47, 54
Jelgava 58
Jessen, Peter 28, 47, 56–59
Juditšev, Juri 59
Juurup, Meeri 27, 59
Järv, Eha 9–11, 16, 26, 27, 47, 54
Järveots, Tõnu 28, 29
Jõgevamaa 16
Kaarde, Johannes 59
Kaasan 4, 28, 47
Kadarik, Kaarel 58
Kalniņš, Kārlis 56
Kamdron, Hilda 59
Kangro, Karl 58
Kariibi meri 11
Kasesalu, Jüri 46
Katsnelson, Zahhar 59
Kavak, Ants 10
Kivilo, Ellen 26
Kivisäkk, Tiina 10, 29, 47, 54
Klaassen, Epp 54
Klaassen, Mait 10, 16
Kodres, Laine 27
Koslov, Nikolai 28, 46
Kundziņš, Ludvigs 7, 8
Kuresoo, Rein 10
Kuum, Jüri 59
Kärner, Valentina 9, 26, 28, 46
Kääpa, Kristel 10
Käärrik, Anu 12
Kübar, Hanno 46
Laas, Aleksander 54, 55
Leedu 56, 57, 59
Leesment, Ädu 10
Leipzig 24
Leitz, Ernst 24, 45, 46
Leningrad 9
Lepp, Elbi 28
Liblik, Malle 54
Liivimaa 56, 58
Lilloja, Kadi 10
Linnutaja, Ants 46
Logatšova, Kristiina 10
Lokk, Velta 6, 10, 29, 54, 62
London 17
Luiva 12
Lungwitz, Anton 53
Lunter, Malle 26
Luther, Alexander Martin 27
Läti 49, 56, 57, 59
Läänemeri 17, 23
Mahhova, Svetlana 54
Middendorff, Alexander Theodor v. 27
Miljutin, Andrei 10
Mägi, Jaan 58
Nahkur, Esta 10, 16, 20, 54
Napoli 8
Neerut, Jaak 10, 16

Negotin, Jakov 13
 Niine, Tarmo 6, 16, 29
 Niinemets, Asta 26, 54, 58
 Norra 49
 Nurmiste, Eha 54, 56
 Oherd, Paul 10, 12
 Paaver, Kalju 59
 Paavik 12, 22
 Paberit, Tõnis 59
 Pajusoo, Jüri 12
 Parmasto, Erast 62
 Paukulis, Ernests 28, 33
 Peipsi 23
 Pendin, Endel 12
 Peterburi 13, 24, 27, 55, 56
 Piirits, Peeter 10
 Pilter, Harles 27
 Plaan, Oskar 43, 46
 Poola 12
 Praks, Jaan 46, 58
 Puusepp, Ludvig 55
 Pärnu 11
 Raudik, Jüri 21
 Reichert, Carl 46
 Reidla, Kaljo 58
 Reintam, Evald 58
 Reivert, Olav 12
 Reola 28
 Richter, Hans 16, 25
 Ridala, Vassil 28, 40, 46
 Riispere, Anu 58
 Saksamaa 49
 Saks, Paul 8–10, 12, 13,
 25, 26
 Saral, Karl 59
 Saratov 5, 8, 28
 Sattelberg, E.
 Saunders, Leon Z. 59
 Schlater, Friedrich 47
 Schmalz, Reinhold 24
 Schröder, Ernst
 Schönfeld, G. 53
 Semjonov, Aleksandr 16
 Siber 58
 Skrjabin, Konstantin 59
 Sokolov, Mihhail 16
 Song, Juhan 29
 Soome 54, 57
 Soome-Lapi 16
 Spangenberg, V. 27
 Starast, Ain 12
 Sumberg, Amanda 9
 Sundja, Aleksander 55, 56,
 58
 Suuroja, Toivo 10
 Säre, Rudolf 10, 23, 47
 Zimmers, Eižens 28, 46, 55
 Tallinn 10, 11, 16
 Tasmaania 17
 Tedrema, Silva 47
 Tehver, Imbi 58
 Tehver, Julius 6, 25, 56, 58,
 59
 Tšita 58
 Tõnurist, Peeter 12
 Ukraina 59
 Undritz, Alar 46
 Ungari 59
 Uuk, Olev 16
 Uutsalu, Ragne 11
 Valgevene 56
 Vassiljeva, Maie 54
 Vassiljev, Boriss 27
 Vau, Elmar 9, 12, 23, 25, 26
 Veldemann, Linda 46
 Venemaa 50, 57
 Vesmes, Joel 10, 16
 Viikberg, Jüri 62
 Viin 24, 46
 Vilnius 4, 7, 28, 47
 Vilson, Vambola 46
 Vokken, Hans 59
 Waldmann, Johann 28, 43
 Wetzlar 46
 Õoda 17
 Ülenurme 12